

Συγκρότηση Βάσης Δεδομένων για τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το ορεινό φυσικό περιβάλλον

Α. Γεροντέλη, Περιβαλλοντολόγος, MSc "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" του Ε.Μ.Π

Α. Δολόγλου, Βιολόγος, MSc Environmental Pollution Science

Α. Δοντά, Τεχνικός συνεργάτης

Στ. Γιαννακοπούλου, Υπ. Δρ. Μηχ., Αρχιτέκτων Μηχανικός, MSc "Περιβάλλον και Ανάπτυξη" του Ε.Μ.Π.

Ε. Γαλανού, Δρ. Ε.Μ.Π., Φυσικός, Γεωλόγος, MSc Περιφερειακή Ανάπτυξη

Δ. Ρόκος, Ομότιμος Καθηγητής Ε.Μ.Π.

Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π.

Περίληψη

Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται η συγκρότηση, διατήρηση και ενημέρωση αρχείου και Βάσης Δεδομένων σχετικά με τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας και την προστασία και ανάπτυξη του ορεινού περιβάλλοντος και των τοπικών πολιτισμών τους στο πλαίσιο των αρχών και αξιών της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης. Η συγκεκριμένη Βάση δεδομένων, αποτελεί μια βιβλιογραφική και διαδικτυακή ερευνητική προσπάθεια γνωριμίας με τη φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, τις παραδόσεις, τις δεξιότητες και τεχνικές, το τοπικό περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα του κάθε ορεινού δήμου (σε επίπεδο Δημοτικού ή Κοινοτικού Διαμερίσματος) και τις εύθραυστες σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασής τους, τόσο με τις δράσεις του ανθρώπου όσο και με τα προβλήματα και τις ανάγκες της ζωής στις ορεινές περιοχές. Η Βάση περιλαμβάνει για κάθε ορεινό Δημοτικό Διαμέρισμα 25 πεδία, σε ορισμένα από τα οποία (π.χ. «παραδοσιακή αρχιτεκτονική», «υπέδαφος», «προστατευόμενες περιοχές/μνημεία της φύσης») έχει γίνει εκτενέστερη παρουσίαση με τη μορφή κειμένων, φωτογραφικού υλικού, χαρτών, ψηφιακών μοντέλων εδάφους και εκτεταμένων βιβλιογραφικών αναφορών. Παράλληλα, στα πεδία «αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και τοπικού πολιτισμού» και «προβλήματα/ανάγκες» έγινε προσπάθεια να αποτυπωθούν τα στοιχεία με αντικειμενικό τρόπο και με γνώμονα ότι στη διαμόρφωση και υλοποίηση προτάσεων για ένα σοβαρό, αξιόπιστο επιστημονικά, υπεύθυνο και συμμετοχικό σχέδιο Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ευάλωτων ορεινών οικοσυστημάτων/περιοχών θα πρέπει να συνυπολογίζεται εξίσου και το αίσθημα της αυτοσυντήρησης των κατοίκων των ορεινών περιοχών, το οποίο σε συνδυασμό με τις δύσκολες συνθήκες που μόνο οι ίδιοι βιώνουν, τους ωθεί στην επιλογή πρακτικών και μεθόδων συμβατών με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς του τόπου τους και με απόλυτο σεβασμό στη φύση που τους συντηρεί και τους στηρίζει.

Η Βάση αυτή είναι χρήσιμη, τόσο σε ερευνητές, σπουδαστές, φοιτητές, μαθητές και παιδαγωγούς, ως μια αφετηρία για περαιτέρω έρευνα, μελέτη, επέκταση και εμπάθυνση των επιμέρους στοιχείων, όσο και σε ΟΤΑ, σε τοπικούς φορείς και πρωτοβουλίες των κατοίκων αλλά και των αποδήμων, σε πολιτιστικούς συλλόγους κ.α., ώστε με θεμέλιο τη συνολική εικόνα της κατάστασης όλων των ορεινών Δημοτικών Διαμερισμάτων, να μπορούν να συμβάλουν με τις ιδέες, τις προτάσεις, τις δράσεις και πράξεις τους στην προσπάθεια για Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ευαίσθητων ορεινών περιοχών. Αποτελεί δε, μια δυναμική, διεπιστημονική, ερευνητική διαδικασία, η οποία θα συμπληρώνεται σταδιακά, περιλαμβάνοντας όλες τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας ενώ παράλληλα θα ενημερώνεται συνεχώς. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η ανάρτησή της στον διαδικτυακό τόπο του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. (<http://www.ntua.gr/MIRC/>) ώστε να δίνεται η δυνατότητα σχολίων, παρατηρήσεων και συμπληρώσεων, προκειμένου να βελτιώνεται και να γίνεται πιο χρηστική

στους αποδέκτες της. Ήδη, πιλοτικά, έχει αναρτηθεί η Βάση για τις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας Ηπείρου.

1. Συγκρότηση, διατήρηση και ενημέρωση Βάσης Δεδομένων για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας. Γιατί δημιουργήθηκε. Τι είναι.

Θεμελιώδη υποδομή για τη δημιουργία της «Βάσης Δεδομένων για τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το ορεινό φυσικό περιβάλλον», υπήρξε η σχετική ερευνητική δουλειά του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. και του Ιδρύματος Ανάπτυξης του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., την πενταετία 2003-2008, για τη δημιουργία «*Βιβλιογραφικής βάσης δεδομένων με μελέτες, έρευνες, μελετήματα, βιβλία, περιοδικά και ψηφιακούς δίσκους για τους τοπικούς πολιτισμούς της Ηπείρου*» (http://www.ntua.gr/MIRC/db/epirus_bibdb/bibdb.html).

Σκοπός της πρώτης σχετικής ερευνητικής προσπάθειας ήταν ο σχεδιασμός και η δημιουργία Βάσης Δεδομένων με μελέτες, έρευνες, μελετήματα, βιβλία, περιοδικά και φορείς οι οποίοι ασχολούνται με την ανάδειξη, την προστασία και τη δημιουργική αλληλεπίδραση και ανάπτυξη των τοπικών ευρωπαϊκών πολιτισμών. (Ρόκος και Μιχαηλίδου 2007).

Από την εργασία αυτή προέκυψαν συγκεκριμένοι προβληματισμοί οι οποίοι στοιχειοθέτησαν την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα. Μεταξύ άλλων διαπιστώθηκε ότι:

- Για ορισμένες περιοχές της Ηπείρου όπως τα Ζαγοροχώρια, το Μέτσοβο και τα Τζουμέρκα έχει εκπονηθεί μεγάλος αριθμός μελετών σε τοπικό επίπεδο ενώ για άλλες δεν έχουν βρεθεί στοιχεία. Αυτό ενδεχομένως σχετίζεται τόσο με το βαθμό ανάπτυξης όσο και με τη συστηματική ενασχόληση συγκεκριμένων ερευνητών με τις συγκεκριμένες περιοχές.
- Υπήρξε πληθώρα εγγραφών στις θεματικές κατηγορίες «ιστορικές και λαογραφικές μελέτες», «παραδοσιακή αρχιτεκτονική της Ηπείρου» (με έμφαση στα Ηπειρωτικά γεφύρια), καθώς και για τα «έθιμα» ορισμένων περιοχών.
- Υπήρξε περιορισμένος αριθμός μελετών, όσον αφορά στην αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση του φυσικού περιβάλλοντος με τους τοπικούς πολιτισμούς.
- Η βιβλιογραφία η οποία καταγράφηκε στη Βάση ήταν ιδιαίτερα φτωχή όσον αφορά στη θεματική ενότητα «επιστήμες – εκπαίδευση» σε σχέση πάντοτε με τους τοπικούς πολιτισμούς της περιοχής.

Τα κενά τα οποία διαπιστώθηκαν στους επιμέρους αυτούς τομείς της βιβλιογραφίας δημιούργησαν την ανάγκη για συνέχιση των προσπαθειών διερεύνησης, καταγραφής, κατανόησης και προβολής των στοιχείων σχέσης, αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης του φυσικού περιβάλλοντος με τους τοπικούς πολιτισμούς, στο πλαίσιο της προσπάθειας για Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου (Ρόκος 2004), αλλά και κάθε ορεινής περιοχής της Ελλάδας. Εξάλλου δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι η διατήρηση των τοπικών (παραδοσιακών) πολιτισμών και της λαϊκής παράδοσης *πηγάζει από και είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το φυσικό περιβάλλον, αναπόσπαστο μέρος του οποίου είναι ο άνθρωπος.*

Στην εργασία αυτή, παρουσιάζεται η συγκρότηση, διατήρηση και ενημέρωση αρχείου και Βάσης Δεδομένων, σχετικά με τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, την προστασία και ανάπτυξη του ορεινού περιβάλλοντός και των τοπικών πολιτισμών τους μέσα στο πλαίσιο των αρχών και αξιών της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης.

Η Βάση Δεδομένων η οποία σχεδιάστηκε και διαρκώς αναπτύσσεται, δεν έχει ως σκοπό, συνεπώς, να αποτελέσει ένα «βελτιωμένο» τουριστικό οδηγό για τις ορεινές περιοχές, αλλά ένα ουσιαστικό βιβλιογραφικό και διαδικτυακό ερευνητικό εργαλείο γνωριμίας με τη φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα, με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά, τις παραδόσεις, τις δεξιότητες και τεχνικές, το τοπικό περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα του κάθε ορεινού δήμου και τις ευαίσθητες, συγκεκριμένες σχέσεις αλληλεξάρτησης και

αλληλεπίδρασής τους, αλλά και με τα προβλήματα και τις ανάγκες οι οποίες προκύπτουν μέσα από αυτές τις αλληλοεπηρεαζόμενες σχέσεις.

Το εγχείρημα αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ελλάδα είναι μια από τις ορεινότερες χώρες της Ευρώπης, καθώς και ότι τα θέματα και τα προβλήματα του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης των ορεινών περιοχών διαφέρουν δραματικά και είναι λιγότερο προβεβλημένα από τα αντίστοιχα άλλων περιοχών. Παράλληλα, ο φυσικός και πολιτισμικός πλούτος των περιοχών αυτών είναι μοναδικός, αλλά ταυτόχρονα αντιμετωπίζουν πολύ σοβαρά προβλήματα, τα σημαντικότερα από τα οποία είναι: η φτώχεια, η εγκατάλειψη, η γήρανση του πληθυσμού, η γεωγραφική απομόνωση, οι δυσμενείς για τη γεωργία τοπογραφικές και κλιματικές συνθήκες, ο κατακερματισμός του γεωργικού κλήρου, η αλλοίωση και/ή απώλεια του τοπικού πολιτισμικού πλούτου και οι κίνδυνοι για το ιδιαίτερα εύθραυστο φυσικό περιβάλλον τους, ειδικά στις περιοχές οι οποίες εμφανίζουν έντονη τουριστική ανάπτυξη.

Μέσα σε αυτήν την αντίφαση, διαμορφώνεται η ανάγκη διαφύλαξης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς αλλά και της φυσικής και πολιτισμικής ποικιλότητας, καθώς η τάση παγκοσμιοποίησης της νεοφιλελεύθερης νέας τάξης η οποία επικρατεί, ωθεί προς την κατεύθυνση της ισοπέδωσης και ομογενοποίησης των τοπικών Ευρωπαϊκών πολιτισμών και όχι της ανάδειξης και διατήρησης του πλούτου των ιδιαιτεροτήτων τους.

Η Ήπειρος επιλέχθηκε ως πρώτη Περιφέρεια σχεδιασμού και ανάπτυξης της Βάσης, καθώς είναι η ορεινότερη της Ελλάδας, ενώ ταυτόχρονα είναι μια από τις φτωχότερες της Ευρώπης, αλλά την ίδια στιγμή πλουσιότερη σε μοναδική φύση και πολιτισμό. Τα σημαντικά προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει η Ήπειρος, αλλά και γενικότερα οι ορεινές περιοχές, συνυπάρχουν με τον ασύγκριτο πολιτισμικό και φυσικό/περιβαλλοντικό πλούτο και σε καμιά περίπτωση δεν θα πρέπει να συμβάλουν στην καταστροφή του.

Η Ήπειρος, αποτελεί ένα ανοιχτό ζωντανό εργαστήριο της φύσης, στο οποίο υπό πραγματικές συνθήκες τελούνται π.χ. ακραία φυσικά φαινόμενα με πολυδιάστατες επιπτώσεις στη ζωή, την παραγωγή, τις ασχολίες, την ασφάλεια, την υγεία κ.λπ. των κατοίκων (Ρόκος 2004) και συνεπώς μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διερεύνησης, μελέτης και άσκησης για την αντιμετώπιση των σχετικών προβλημάτων αλλά και την αποτελεσματική πρόληψη και αντιμετώπιση των πιθανών κινδύνων και καταστροφών.

Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στο πολιτισμικό κεφάλαιο, η ορεινή Ήπειρος αποτελεί κιβωτό διατήρησης και διαφύλαξης της κληρονομιάς, της ντοπιολαλιάς, των παραδόσεων, των ηθών και εθίμων, των παραδοσιακών πρακτικών και γνώσεων, των δεξιοτήτων, των τεχνών, της μουσικής, του χορού κ.λπ. και όλα αυτά σε αρμονική συνύπαρξη και με σεβασμό απέναντι στο ορεινό φυσικό περιβάλλον και στον άνθρωπο. (Μιχαηλίδου και Ρόκος 2003).

Η συνύπαρξη αυτή δίνει στην έννοια του πολιτισμού μια δυναμική και διαρκώς εξελισσόμενη μορφή, η οποία ξεπερνώντας την επιφανειακή της αντίληψη, ως ένα απλό σύνολο εκδηλώσεων (τραγούδι, χορός, παραδοσιακές στολές,...), αποτυπώνει έναν τρόπο ζωής, συναναστροφής, συμπεριφοράς, πίστης και δράσης, μέσω του οποίου οι άνθρωποι διάγουν τη ζωή τους και ο οποίος βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία αλλαγής.

1.2 Αρχές – Φιλοσοφία στην οποία στηρίχθηκε. Σε ποιους απευθύνεται.

Έχουν, διαχρονικά, διατυπωθεί και είναι ευρύτερα αποδεκτοί, πολλοί ορισμοί της έννοιας «πολιτισμός». Ο τοπικός πολιτισμός και οι παραδόσεις κάθε κοινωνικής ομάδας και κάθε λαού, «χαρακτηρίζουν, σε κάθε ιστορική περίοδο, το επίπεδο ανάπτυξής του, στα πεδία της επιστήμης, της τεχνολογίας, της παιδείας, των τεχνών, της φιλοσοφίας, της ηθικής και των σχετικών θεσμών γενικότερα, όπως αυτά πάντα σχετίζονται, αλληλεξαρτώνται και αλληλεπιδρούν με τις αξίες τον τρόπο και τις σχέσεις παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης υλικών αγαθών.» (Ρόκος 2001).

Αλλά και στην έννοια «ανάπτυξη» δίνεται κάθε φορά διαφορετικό νόημα και περιεχόμενο, «υπερτιμώντας σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, ή υποτιμώντας αντίστοιχα κάποιες από τις διαστάσεις της» (Ρόκος 2001).

Η εργασία αυτή στηρίζεται στην φιλοσοφία και τις αρχές της «Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης», δηλαδή της «ταυτόχρονα στο χώρο και στο χρόνο κατάλληλης οικονομικής, κοινωνικής, πολιτικής, πολιτισμικής και τεχνικής/τεχνολογικής ανάπτυξης, η οποία πρέπει να τελείται πάντα σε διαλεκτική αρμονία και με σεβασμό στον άνθρωπο και το φυσικό και πολιτισμικό του περιβάλλον, μέσα στο οποίο αυτός εντάσσεται ειρηνικά και δημιουργικά ως οργανικό και αναπόσπαστο μέρος του και όχι ως κυρίαρχος, ιδιοκτήτης και εκμεταλλευτής του.» (Ρόκος 2007).

Από όλες τις διαστάσεις της Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης η πολιτισμική είναι η «αντικειμενικά, θεωρητικά, ηθικά και πρακτικά ισχυρότερη των διαστάσεών της, στο βαθμό που οι πολιτισμοί του ανθρώπου συγκρότησαν και συνέβαλαν στο χρόνο και το χώρο στην εξέλιξη των αξιών, των αρχών, των μορφών, των δομών, των λειτουργιών και των τύπων κοινωνικής οργάνωσης, στην «ανάπτυξη», αλλά και τη διαρκή αλληλεπίδραση της οικονομίας, της κοινωνίας, της πολιτικής, της παιδείας, της έρευνας και της τεχνολογίας. Έτσι, με τον ένα ή άλλο τρόπο, εμπεριέχει και θα έπρεπε αυτή να επικαθορίζει την οικονομική, την πολιτική, την κοινωνική και την τεχνική/τεχνολογική διάσταση μιας ειρηνικής, διαλεκτικά αρμονικής και φιλικής για τον άνθρωπο και τη φύση, ανάπτυξης» (Ρόκος 2004).

Η πολιτισμική διάσταση της Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, είναι αυτή η οποία σέβεται, διαφυλάσσει, προσέχει και μαθαίνει από τους τοπικούς πολιτισμούς και την αυτόχθονη γνώση, τις αντιλήψεις και σκέψεις, ενώ ταυτόχρονα αξιοποιεί συνεργιστικά, διεπιστημονικά και δημιουργικά, τις δυνατότητες και τις προόδους της παιδείας, της έρευνας και της τεχνολογίας με τις παραδοσιακές γνώσεις, δεξιότητες και εμπειρίες των ανθρώπων κάθε τύπου.(Μιχαηλίδου και Ρόκος 2003).

Αυτή η διαδικασία, και στις ορεινές περιοχές ακόμη περισσότερο, προϋποθέτει την ανταλλαγή εμπειριών και ιδεών αλλά και τη συνεργασία και την πρωτοβουλιακή δράση των συνειδητών, σκεπτόμενων, υπεύθυνων και ενεργών πολιτών και των συλλογικοτήτων τους. Πολιτών οι οποίοι ακριβώς επειδή βίωσαν και/ή βιώνουν μέσα στο ορεινό φυσικό περιβάλλον, όλες τις αντικειμενικές δυσκολίες που αυτό συνεπάγεται, δίνουν μεγαλύτερη αξία και θέλουν να συνεισφέρουν στο ζωντάνεμα της κοινοτικής και κοινωνικής ζωής.

Η Βάση συμβάλλει προς αυτή την κατεύθυνση. Να φέρει δηλαδή κοντά, μέσα από τη δημιουργική αξιοποίηση της τεχνολογίας (διαδίκτυο), τους ΟΤΑ, τους τοπικούς φορείς των κατοίκων αλλά και των αποδήμων, πολιτιστικούς και επιστημονικούς συλλόγους κ.α. Με αυτόν τον τρόπο, θα μπορέσουν να αποκτήσουν μια συνολική εικόνα της κατάστασης όλων των ορεινών Δημοτικών Διαμερισμάτων, θα μπορέσουν να κάνουν συγκρίσεις, να εντοπίσουν κοινά προβλήματα και ανάγκες, να προσδιορίσουν τις αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μέσα στο ορεινό φυσικό περιβάλλον, να καταθέσουν ιδέες, προτάσεις και σχέδια και να υλοποιήσουν τις δράσεις/πράξεις τους, συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην προσπάθεια για Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ευαίσθητων ορεινών περιοχών. Έτσι, η Βάση την οποία αναπτύξαμε απευθύνεται σε ερευνητές, παιδαγωγούς, σπουδαστές, φοιτητές, μαθητές, ως μια αφετηρία για περαιτέρω έρευνα, μελέτη επέκταση και εμπάθυνση των επιμέρους στοιχείων της, αποτελώντας πεδίο γόνιμης επικοινωνίας μεταξύ της εκπαιδευτικής/ακαδημαϊκής κοινότητας και των κοινωνιών του ορεινού χώρου.

2. Μέσα – Εργαλεία – Μεθοδολογία

2.1 Ορισμός ορεινών περιοχών

Κατά καιρούς έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί για τις ορεινές περιοχές, οι οποίοι χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση και βασίζονται σε διάφορα κριτήρια όπως η τοπογραφία,

το κλίμα, η βλάστηση, οι περιορισμοί στη γεωργία ή το μήκος καλλιεργητικής περιόδου (Mountain Agenda 2002).

Μία επιπλέον παράμετρος, η οποία δυσκολεύει την εύρεση ενός ενιαίου ορισμού είναι το γεγονός ότι συχνά μία περιοχή χαρακτηρίζεται ως «ορεινή», για λόγους πολιτικούς ή οικονομικούς. Έτσι, συχνά ορίζονται νομικά ως ορεινές, περιοχές οι οποίες βρίσκονται πάνω από μία συγκεκριμένη υψομετρική στάθμη.

Το United Nations Environment Programme (UNEP) βασίζει τον ορισμό του σε τοπογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η κλίση, η τραχύτητα του εδαφικού αναγλύφου και το απόλυτο υψόμετρο, θέτοντας ως χαμηλότερο όριο τα 300 μέτρα. Επτά Μεσογειακές χώρες συγκαταλέγονται μεταξύ των 20 ορεινότερων χωρών του κόσμου, ενώ οι περισσότερες από τις μισές χώρες της Μεσογείου, κατατάσσονται στις ορεινές περιοχές με ορεινές εκτάσεις σε ποσοστό $\geq 50\%$. (UNEP, 2000). Τα ποσοστά αυτά ενδέχεται να αλλάζουν, ανάλογα με τα κριτήρια που θέτει η κάθε χώρα, για τον ορισμό των ορεινών περιοχών της. Τα κριτήρια αυτά είναι πιθανό να διαφέρουν από τα αντίστοιχα διεθνή (Regato and Salman 2008).

Σε πολλούς πολιτισμούς, τα βουνά διαφοροποιούνται από τους λόφους εξαιτίας του μεγαλύτερου υψομέτρου, των απότομων κλίσεων και των ψυχρότερων θερμοκρασιών. Παρόλα αυτά, οι ορεινές περιοχές όπως ορίζονται από το United Nations Environment Programme-World Conservation Monitoring Centre (UNEP-WCMC), περιλαμβάνουν και τα βουνά και τους λόφους. Αρχικά καθορίστηκαν 6 κατηγορίες ορεινών περιοχών:

- 1). Υψόμετρο 300-1000 μέτρα asl (above sea level) και LER (local elevation range) >300 μέτρα (αλλαγές υψομέτρου σε ακτίνα 7 χλμ.)
- 2). Υψόμετρο 1000-1500 μέτρα asl, >300 μέτρα LER (αλλαγές υψομέτρου σε ακτίνα 7 χλμ.) ή $>5^\circ$ κλίση
- 3) Υψόμετρο 1.500-2.500 μέτρα asl και $>2^\circ$ κλίση
- 4) Υψόμετρο 2.500-3.500 μέτρα asl
- 5) Υψόμετρο 3.500- 4.500 μέτρα asl
- 6) Υψόμετρο > 4.500 μέτρα asl

Αργότερα (2002) το UNEP-WCMC πρόσθεσε και μια 7^η κατηγορία, η οποία αφορά στις απομονωμένες εσωτερικές λεκάνες και οροπέδια (υψίπεδα), με αλλαγές υψομέτρου σε ακτίνα 7 χλμ. (7 χλμ. radius) (από 5 χλμ. που ήταν παλαιότερα).

Συχνά είναι δύσκολο να τεθεί όριο μεταξύ ορεινών και πεδινών (lowland) περιοχών καθώς σε πολλές περιπτώσεις τα πρηνή των οροσειρών φτάνουν μέχρι τη θάλασσα. Αυτό συμβαίνει σε πολλά ορεινά νησιά (Κορσική, Δαλματικά Νησιά) αλλά και σε ηπειρωτικές ακτογραμμές. (Regato and Salman 2008).

Πίνακας 1: Ποσοστό ορεινών περιοχών στις Μεσογειακές χώρες
Table 1: Percentage of mountainous land within Mediterranean countries

Μεσογειακές χώρες	% ποσοστό ορεινών εκτάσεων εντός της χώρας				
	0-10	10-25	25-50	50-75	75-100
Ανδόρα, Βοσνία και Ερζεγοβίνη, Ιταλία, Λίβανος, Π.Γ.Δ.Μ., Μαυροβούνιο					
Αλβανία, Ελλάδα, Μαρόκο, Σερβία, Σλοβενία, Τουρκία, Παλαιστίνη					
Κροατία, Κύπρος, Ισραήλ, Πορτογαλία, Ισπανία					
Αλγερία, Γαλλία, Ιορδανία, Συρία, Τυνησία					
Αίγυπτος, Λιβύη, Μάλτα					

Πηγή: Fe d'Ostiani, 2004 και UNEP, 2002 ,
 Data from Fe d'Ostiani, 2004 and UNEP, 2002

Στο πλαίσιο της μελέτης του ερευνητικού κέντρου Nordic Centre for Spatial Development, οριοθετήθηκαν οι ορεινές περιοχές λαμβάνοντας υπόψη και τον ιδιαίτερα σημαντικό παράγοντα του κλίματος. Έτσι συμπεριλήφθηκαν στις ορεινές περιοχές, περιοχές ακόμη και κάτω από τα 300m, γεγονός που σαφώς ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Για παράδειγμα, στα Highlands της Σκωτίας, αλλά και σε πολλά ελληνικά νησιά, περιοχές με μικρή απόλυτη τιμή υψόμετρου, παρουσιάζουν σαφώς και τοπιογραφικά και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά παρόμοια με εκείνα των ορεινών περιοχών με μεγαλύτερο υψόμετρο.

Στην Ελλάδα και σύμφωνα με ενημερωτικό σημείωμα του (πρώην) Υπουργείου Γεωργίας, για την ένταξη των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδας στις περιοχές της Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ¹, ισχύουν τα εξής:

Στις Ορεινές περιοχές, (Άρθρο 3, Παρ. 3) εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

(α) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα,

(β) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600-800 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 16%,

(γ) η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%.

Εάν ένας Δήμος, Κοινότητα ή Οικισμός έχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80% ή το άθροισμα των περιπτώσεων (α), (β), (γ) είναι τουλάχιστον 80% επί του συνόλου της κτηματικής τους έκτασης, τότε είναι δυνατόν να προταθεί για ένταξη στις ορεινές περιοχές.

Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) κατηγοριοποιεί τις ημιορεινές και ορεινές περιοχές ως εξής:

Α. *Ημιορεινές*: οι Κοινότητες εκείνες που η εδαφική περιοχή τους βρίσκεται στις υπώρειες των βουνών (ορέων) ή η έκτασή τους μοιράζεται η μισή περίπου στην πεδιάδα και η άλλη μισή στο βουνό, αλλά πάντα με υψόμετρο μέχρι 800 μέτρα, για το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής της Κοινότητας.

¹ Οδηγία 75/268/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 28ης Απριλίου 1975 περί της ορεινής γεωργίας και της γεωργίας σε ορισμένες μειονεκτικές περιοχές.

B. Ορεινές: οι Κοινότητες εκείνες που η εδαφική τους επιφάνεια είναι πολύ κεκλιμένη και κατ' εξοχήν ανώμαλη, χωρίζεται δε από χαράδρες ή καλύπτεται από ορεινούς όγκους που δημιουργούν πολλαπλές και βαθιές εδαφικές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες από 400 μέτρα. Επίσης όλες εκείνες οι Κοινότητες που η εδαφική τους επιφάνεια ή μεγάλο μέρος της βρίσκεται σε υψόμετρο ανώτερο από 800 μέτρα από την επιφάνεια της θάλασσας. (Ε.Σ.Υ.Ε. 1995)

Για τον ορισμό/καθορισμό των ορεινών Δημοτικών και Κοινοτικών Διαμερισμάτων (Δ.Δ. και Κ.Δ., αντίστοιχα) στη συγκεκριμένη Βάση Δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν :

1) Ο Νόμος 2539/97 (ΦΕΚ Α 244/4-12-97), για τη Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης και συγκεκριμένα το Άρθρο 1, περί Σύστασης των Δήμων και των Κοινοτήτων.

2) Η Οδηγία 85/148/ΕΟΚ, (για την τροποποίηση της οδηγίας 81/645/ΕΟΚ, περί του Κοινοτικού καταλόγου μειονεκτικών γεωργικών περιοχών κατά την έννοια της οδηγίας 75/268/ΕΟΚ (Ελλάδα).

2.2 Τρόπος διαμόρφωσης των πεδίων

Η Βάση Δεδομένων, η οποία παρουσιάζεται στην εργασία αυτή, περιλαμβάνει για κάθε ορεινό Δημοτικό Διαμέρισμα τα εξής πεδία:

- Υψόμετρο
- Πληθυσμός
- Απόσταση από μεγάλο αστικό κέντρο
- Ιστορικά στοιχεία
- Ιστορικά μνημεία – μουσεία
- Αξιόλογες εκκλησίες – Ι. Μονές
- Πολιτιστικές εκδηλώσεις – Πανηγύρια
- Ήθη – Έθιμα – Παραδόσεις
- Γαστρονομία – Τοπικές γεύσεις
- Τοπικά προϊόντα
- Παραδοσιακά επαγγέλματα
- Παραδοσιακός οικισμός
- Παραδοσιακή αρχιτεκτονική
- Διατηρητέα κτίρια
- Ντοπιολαλιά – Γλωσσικά Ιδιώματα
- Βουνά
- Επιφανειακά – Υπόγεια Ύδατα
- Υπέδαφος
- Χλωρίδα – Πανίδα
- Μονοπάτια
- Προστατευόμενες περιοχές – Μνημεία της φύσης
- Αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και τοπικού πολιτισμού
- Προβλήματα – Ανάγκες
- Ιστοσελίδες τοπικού ενδιαφέροντος
- Αναφορές (Ειδική και Γενική Βιβλιογραφία)

Κύρια πηγή πληροφόρησης για την ενημέρωση των πεδίων της Βάσης αποτέλεσε η εκτενής αναζήτηση στο διαδίκτυο μέσω των ιστοσελίδων του εκάστοτε Δημοτικού ή Κοινοτικού Διαμερίσματος (εφόσον υπάρχουν), του Νομού ή της Περιφέρειας, των τοπικών πολιτιστικών, λαογραφικών, αγροτουριστικών και περιβαλλοντικών συλλόγων, γυναικείων συνεταιρισμών, τοπικών πρωτοβουλιών ντόπιων και απόδημων κατοίκων,

τοπικής ή περιφερειακής έντυπης, διαδικτυακής ενημέρωσης (τοπικές εφημερίδες, περιοδικά, εκδόσεις). Κατόπιν, με τη βοήθεια βιβλιογραφικών πηγών οι οποίες προέκυψαν από τη διαδικτυακή αναζήτηση, αλλά και του ηλεκτρονικού και έντυπου αρχείου βιβλίων, περιοδικών, ερευνών και μελετών το οποίο υπάρχει στη βιβλιοθήκη του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. εμπλουτίστηκαν περαιτέρω τα σχετικά πεδία.

Η συμπλήρωση των πεδίων ακολουθεί, όπου αυτό είναι δυνατό, μια δομή από το ειδικό στο γενικό (Δημοτικό ή Κοινοτικό Διαμέρισμα → Νομός → Περιφέρεια).

Σε κάποια από τα πεδία όπως «Πληθυσμός», «Υψόμετρο», «Παραδοσιακός οικισμός», «Διατηρητέα κτήρια», έχει γίνει προσπάθεια να υπάρχει μια ομοιομορφία ως προς την πηγή προέλευσης των στοιχείων, με κριτήριο την αντικειμενική/πραγματική αποτύπωση των δεδομένων.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο πεδίο «Πληθυσμός», χρησιμοποιήθηκε ως πηγή η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.) και επιλέχθηκε η αναφορά του Μόνιμου πληθυσμού², καθώς αποτυπώνει καλύτερα την πραγματική κατάσταση του πληθυσμού του εκάστοτε Δημοτικού ή Κοινοτικού Διαμερίσματος, όπως αυτός προέκυψε από την Απογραφή του 2001.

Στο πεδίο «Υψόμετρο» χρησιμοποιήθηκε, στις περισσότερες περιπτώσεις, ως πηγή η ιστοσελίδα <http://www.mapgreece.gr/maps/index.php> καθώς, μετά από διαδικτυακή έρευνα, κρίθηκε η πιο ενημερωμένη και αξιόπιστη πηγή πληροφόρησης.

Στα πεδία «Παραδοσιακός οικισμός» και «Διατηρητέα κτίρια» χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία του Αρχείου Παραδοσιακών Οικισμών & Διατηρητέων Κτιρίων που δημοσιοποιούνται στην ιστοσελίδα <http://estia.minenv.gr/EXEC> [(Διεύθυνση Πολεοδομικού Σχεδιασμού – Τμήμα Παραδοσιακών Οικισμών του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής (πρώην ΥΠΕΧΩΔΕ)] καθώς υπόκεινται σε διαρκή έλεγχο και ενημέρωση και κατά συνέπεια είναι αξιόπιστα.

Στα πεδία: «Παραδοσιακή αρχιτεκτονική», «Υπέδαφος», «Προστατευόμενες περιοχές-Μνημεία της φύσης» έχει γίνει εκτενέστερη παρουσίαση με τη μορφή κειμένων, φωτογραφικού υλικού, χαρτών, ψηφιακών μοντέλων εδάφους και εκτεταμένων βιβλιογραφικών αναφορών.

Στα πεδία «Αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και τοπικού πολιτισμού» και «Προβλήματα-Ανάγκες» έγινε προσπάθεια να αποτυπωθούν τα στοιχεία με αντικειμενικό τρόπο και με γνώμονα ότι στη διαμόρφωση και υλοποίηση προτάσεων για ένα σοβαρό, αξιόπιστο επιστημονικά, υπεύθυνο και συμμετοχικό σχέδιο Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης των ευάλωτων ορεινών οικοσυστημάτων/περιοχών θα πρέπει να συνυπολογίζεται εξίσου και το αίσθημα της αυτοσυντήρησης που έχουν οι ντόπιοι κάτοικοι των ορεινών περιοχών, το οποίο σε συνδυασμό με τις δύσκολες συνθήκες που μόνο οι ίδιοι βιώνουν, τους ωθεί στην επιλογή πρακτικών και μεθόδων πολύ πιο κοντά στις δυνατότητες και τους περιορισμούς του τόπου τους και με σεβασμό στη φύση που τους συντηρεί και τους στηρίζει.

Στο πεδίο «Αναφορές» γίνεται διαχωρισμός σε δύο υποενότητες, «Ειδική Βιβλιογραφία» και «Γενική Βιβλιογραφία». Η Ειδική Βιβλιογραφία αναφέρεται σε πηγές που αφορούν, αποκλειστικά, στο συγκεκριμένο κάθε φορά, Δημοτικό ή Κοινοτικό Διαμέρισμα, ενώ η Γενική Βιβλιογραφία αναφέρεται σε επίπεδο Νομού.

² Πραγματικός Πληθυσμός μιας περιφέρειας (δήμου, κοινότητας, δημοτικού/κοινοτικού διαμερίσματος ή οικισμού) : το σύνολο των, για οποιαδήποτε αιτία, παρόντων σε αυτή προσώπων κατά την ημέρα της απογραφής, είτε αυτά διαμένουν μόνιμως στην περιφέρεια αυτή είτε βρέθηκαν να διαμένουν προσωρινώς ή τυχαίως.

Μόνιμος Πληθυσμός μιας περιφέρειας (δήμου/κοινότητας, δημοτικού/κοινοτικού διαμερίσματος ή οικισμού) : το σύνολο των ατόμων που έχουν τη συνθήκη διαμονής τους σε κάθε περιφέρεια, νομό, δήμο/κοινότητα, δημοτικό/κοινοτικό διαμέρισμα και αυτοτελή οικισμό.

Νόμιμος Πληθυσμός (δημότες) : ο νόμιμος πληθυσμός αποτελείται από τον αριθμό των δημοτών, δηλαδή από το σύνολο των ατόμων κάθε ηλικίας και φύλου, που είναι καταχωρημένα στα αντίστοιχα δημοτολόγια και εφόσον κατά την ημέρα της απογραφής βρίσκονται στη Χώρα και απογράφηκαν ως παρόντες ή απουσίαζαν προσωρινά στο εξωτερικό.

Πηγή : Στατιστική Επετηρίδα της Ελλάδος 2003, Ε.Σ.Υ.Ε., Αθήνα, 2004

2.3 Περιγραφή/δομή των πεδίων. Αναφορά στην εκτενέστερη παρουσίαση των πεδίων «υπέδαφος», «παραδοσιακή αρχιτεκτονική», «προστατευόμενες περιοχές-μνημεία της φύσης»

- Στα 15 πρώτα πεδία της Βάσης (εκτός της «Παραδοσιακής αρχιτεκτονικής», στην οποία γίνεται εκτενέστερη παρουσίαση), συμπληρώθηκαν τα στοιχεία για το συγκεκριμένο κάθε φορά Δημοτικό ή Κοινοτικό Διαμέρισμα, με λιτό και περιεκτικό τρόπο και στη συνέχεια υπάρχει παραπομπή στην πηγή, από την οποία προήλθε η πληροφορία, για περαιτέρω ενημέρωση των ενδιαφερομένων.
- Στο πεδίο «Βουνά», αναφέρονται οι πλησιέστεροι, σε κάθε περιοχή, ορεινοί όγκοι με το υψόμετρό τους και επισυνάπτεται τοπογραφικός χάρτης της περιοχής καθώς και αρχείο με στοιχεία για τη μορφολογία, την ιστορία, τις ορειβατικές διαδρομές κ.α.
- Στο πεδίο «Επιφανειακά – Υπόγεια Ύδατα» αναφέρονται οι πλησιέστερες επιφανειακές υδατικές πηγές και επισυνάπτεται χάρτης, ο οποίος αποτυπώνει τους υδατικούς πόρους και τη ζήτηση νερού της Περιφέρειας (Ηπείρου).
- Στο πεδίο «Προστατευόμενες περιοχές – Μνημεία της φύσης» γίνεται προσπάθεια μιας πιο ολοκληρωμένης αποτύπωσης και παρουσίασης των προστατευόμενων περιοχών, των τύπων οικοτόπων, της βιοποικιλότητας, αλλά και των προβλημάτων/απειλών και αναγκών που σχετίζονται με τις συγκεκριμένες προστατευόμενες περιοχές. Τα κείμενα συνοδεύονται από εκτενείς βιβλιογραφικές και διαδικτυακές πηγές και φωτογραφικό υλικό. Η δυσκολία η οποία παρουσιάστηκε στην εν λόγω ενότητα έγκειται στο ότι δεν μπορούσαν να οριοθετηθούν σαφώς και μάλιστα σε επίπεδο Δημοτικού Διαμερίσματος, οι προστατευόμενες περιοχές. Ως εκ τούτου, Δημοτικά Διαμερίσματα τα οποία ανήκουν στον ίδιο Δήμο, μπορεί να εμφανίζονται εκτός ή εντός της ίδιας ή και διαφορετικής προστατευόμενης Ζώνης Ειδικής Προστασίας (Special Protection Area: SPA) ή Τόπου Κοινοτικής Σημασίας (Site of Community Importance:SCI), ανεξάρτητα από την απόσταση που απέχουν μεταξύ τους. Το γεγονός αυτό οφείλεται βεβαίως στην πλούσια βιοποικιλότητα ειδών και οικοσυστημάτων, στη γενετική ποικιλότητα και τον ενδημισμό της Ηπείρου και φυσικά στο γεγονός ότι στη φύση δεν υπάρχουν γεωγραφικά/ανθρωπογενώς κατασκευασμένα όρια. Είναι προφανές ότι δεν θα μπορούσε να λείπει από τη συγκεκριμένη Βάση Δεδομένων μια αναλυτική περιγραφή, αποτύπωση του φυσικού πλούτου της περιοχής. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, η δημιουργία του Εθνικού Πάρκου Βόρειας Πίνδου (ΚΥΑ 23069/ΦΕΚ Δ'639/14.6.05), αποτελεί τη μεγαλύτερη προστατευόμενη περιοχή της χώρας (περιλαμβάνει δύο παρθένους Εθνικούς Δρυμούς, της Βάλια Κάλντα και του Βίκου-Αώου), καλύπτοντας μια έκταση 2000 τ.χλμ ανάμεσα στην Ήπειρο και τη Δυτική Μακεδονία. Υπάρχει αναφορά στη σπάνια χλωρίδα και στο μεγάλο βαθμό ενδημισμού, αλλά και στα αυτοφυή αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, τα οποία συνδέονται άρρηκτα με τις ορεινές περιοχές της Ηπείρου και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της. Παράλληλα παρουσιάζεται και η πλούσια, σε αριθμό ειδών και σπανιότητα, πανίδα και ορνιθοπανίδα της περιοχής π.χ. ενδεικτικά αναφέρουμε το γεγονός ότι :1) η περιοχή του Εθνικού Πάρκου Πίνδου-Βάλια Κάλντα, αποτελεί ίσως, τον σημαντικότερο βιότοπο της καφέ αρκούδας στη χώρα μας 2) στην πανίδα του Εθνικού Πάρκου Βίκου-Αώου και του Εθνικού Πάρκου Τζουμέρκων-Περιστερίου & Χαράδρας Αράχθου (ΠΔ Δ'49/12.2.09, η λειτουργία του Φορέα Διαχείρισης εκκρεμεί) περιλαμβάνονται εγχώριες και σπάνιες φυλές κατοικίδιων ζώων όπως, το Τσοπανόσκυλο της Πίνδου, το Αλογάκι της Πίνδου, το Καλαρρύτεκο πρόβατο. Αν στην ευρύτερη περιοχή του Νομού, που κάθε φορά εξετάζεται, υπάρχει θεσμοθετημένη προστατευόμενη περιοχή, η οποία όμως δεν εντάσσεται στις ορεινές,

τότε αυτό αναφέρεται στο συγκεκριμένο πεδίο της Βάσης (ως απλή αναφορά χωρίς αναλυτική περιγραφή), για λόγους πληρότητας.

- Στο πεδίο της Βάσης Δεδομένων το οποίο αφορά στο υπέδαφος, αναφέρεται συνοπτικά ο τύπος του υπεδάφους και στην περίπτωση κατά την οποία παρατηρείται κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στο συγκεκριμένο γεωλογικό περιβάλλον, ακολουθεί εκτενέστερη αναφορά σ' αυτό (π.χ. υπέδαφος πλούσιο σε ορυκτά οικονομικού ενδιαφέροντος, ύπαρξη ενεργών ρηγμάτων και πιθανότατα υψηλής σεισμικότητας, εδάφη τα οποία χαρακτηρίζονται από υψηλό κίνδυνο κατολισθήσεων, κλπ).

Στο τέλος του πεδίου υπάρχει υπερσύνδεσμος (hyperlink) ο οποίος παραπέμπει στην γεωλογία της ευρύτερης περιοχής του Δήμου και συγκεκριμένα στη γεωλογία της Περιφέρειας στην οποία ανήκει ο Δήμος και τούτο διότι –όπως είναι φανερό– η εμφάνιση ενός γεωλογικού σχηματισμού ή φαινομένου δεν περιορίζεται από τα γεωγραφικά όρια ενός Δήμου ή Δημοτικού Διαμερίσματος αλλά συνήθως η εμφάνιση του σημειώνεται σε πολύ μεγαλύτερο χώρο.

Εκεί, γίνεται αναφορά στο γεωλογικό υπόβαθρο ολόκληρης της Περιφέρειας (π.χ. Περιφέρεια Ηπείρου). Συγκεκριμένα γίνεται αναφορά στην:

- Λιθολογία.
- Τεκτονική.
- Παλαιογεωγραφία.
- Στρωματογραφία.
- Σεισμολογία.
- Ορυκτολογία.

Στην περίπτωση κατά την οποία ο χρήστης της Βάσης ενδιαφέρεται για συγκεκριμένη θεματική ενότητα καταχωρείται σχετική βιβλιογραφία στο τέλος της αναφοράς.

- Το δομημένο περιβάλλον των ορεινών περιοχών αποτελεί βασικό στοιχείο της πολιτιστικής τους ταυτότητας και αυτό προσπαθεί να αποτυπώσει το πεδίο «Παραδοσιακή αρχιτεκτονική», της Βάσης. Η πλειοψηφία των ορεινών οικισμών της Ελλάδας δημιουργήθηκε κυρίως από τον 14^ο αι. και μετά, οπότε οι Έλληνες κατέφυγαν μαζικά στα βουνά την περίοδο της Τουρκοκρατίας. Φυσικά αρκετοί ορεινοί οικισμοί, ή πυρήνες αυτών προϋπήρχαν. Ωστόσο, τον 16^ο και 17^ο αι. οι ορεινοί οικισμοί αναπτύσσονται, για να φτάσουν στο απόγειο της ακμής τους τον 18^ο αι. περίπου. Η αρχιτεκτονική η οποία γεννήθηκε και εξελίχθηκε σε αυτούς τους οικισμούς, μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αι. οπότε και εγκαταλείπεται, χαρακτηρίζεται ως ορεινή παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Κύρια γνωρίσματά της είναι η προσαρμοστικότητα στο τοπικό περιβάλλον, η χρήση τοπικών υλικών δόμησης (κυρίως πέτρα και ξύλο), η αξιοποίηση των κλιματικών και μορφολογικών χαρακτηριστικών της περιοχής, η λιτότητα, η επανάληψη, η ανθρώπινη κλίμακα. Η φύση και το κοινωνικό περιβάλλον κάθε τόπου καθόριζαν την αρχιτεκτονική του. Μοιραία, η ποικιλομορφία του φυσικού και κοινωνικού ελληνικού ορεινού περιβάλλοντος γέννησε, αντίστοιχα, τη μορφολογική. Κάθε ορεινή ενότητα χαρακτηρίζεται από τη δική της, ιδιαίτερη αρχιτεκτονική (Μουτσόπουλος, 1993, Κίζης, 1995).

Στο πεδίο αυτό της Βάσης Δεδομένων αναλύονται τα γενικά χαρακτηριστικά της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής κάθε περιοχής. Αναφέρονται τα υλικά δόμησης, ο τρόπος κατασκευής των κτιρίων και ο τρόπος δομής και οργάνωσης των οικισμών. Τα κείμενα συνοδεύονται από φωτογραφίες και σχέδια χαρακτηριστικών δειγμάτων της αρχιτεκτονικής κάθε περιοχής. Επιπλέον, παρουσιάζονται ιδιαίτερες ενότητες οι οποίες αφορούν σε θέματα άμεσα συνδεδεμένα με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική, για την πληρέστερη κατανόησή της.

Οι ενότητες αυτές περιλαμβάνουν τα εξής πεδία:

- **Ηπειρώτες μάστοροι.** Παρουσίαση των μαστόρων, των λαϊκών τεχνιτών οι οποίοι δημιούργησαν την παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Ποιοι ήταν, από που κατάγονταν, πως εργαζόταν και πως μάθαιναν την τέχνη του κτισίματος, που και πως ταξίδευαν, κ.λπ.
  - **Η λαϊκή ζωγραφική.** Παρουσίαση των χαρακτηριστικών της λαϊκής ζωγραφικής και των ζωγράφων – μιας τέχνης δεμένης με την παραδοσιακή αρχιτεκτονική.
  - **Οι περιβαλλοντικές παράμετροι στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική.** Παρουσίαση των στοιχείων της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που δείχνουν την άμεση συσχέτισή της (στο σχεδιασμό και την κατασκευή), με το φυσικό περιβάλλον.
  - **Ηπειρώτικα γεφύρια.** Παρουσίαση των αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών των πέτρινων γεφυριών, τα οποία βρίσκονται διάσπαρτα στον ορεινό χώρο. Στην πλειοψηφία τους βρίσκονται στην Ήπειρο και κυρίως στην περιοχή του Ζαγορίου, όπου σώζονται εξαιρετικά αξιόλογα γεφύρια.
  - **Το χαγιάτι.** Παρουσίαση των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών αυτού του ιδιαίτερου στοιχείου της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.
  - **Το σαχισί.** Παρουσίαση των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών αυτού του ιδιαίτερου στοιχείου της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.
  - **Η πλατεία και η βρύση στον παραδοσιακό οικισμό. Αρχιτεκτονική και κοινωνική διάσταση.** Παρουσίαση των ιδιαίτερων μορφολογικών χαρακτηριστικών των πλατειών και των βρυσών, τα οποία αποτελούν χαρακτηριστικό στοιχείο της δομής αλλά και της κοινωνικής ζωής των παραδοσιακών οικισμών.
  - **Γλωσσάριο παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.** Παρουσίαση της ιδιαίτερης ορολογίας των στοιχείων της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.
- Στο πεδίο «Προβλήματα – Ανάγκες» παρουσιάζονται και αναλύονται τα ιδιαίτερα προβλήματα (κοινωνικά, περιβαλλοντικά, πολιτιστικά, κ.λπ) καθώς και οι ανάγκες/ελλείψεις (π.χ. σε υποδομές) κάθε ορεινής περιοχής. Τα στοιχεία του πεδίου είναι συγκεντρωτικά, σε επίπεδο Νομού, εκτός και αν υπάρχουν ιδιαίτερα στοιχεία τα οποία αφορούν μεμονωμένα σε συγκεκριμένο Δήμο ή Δ.Δ.
- Σκοπός του πεδίου είναι καταρχήν να αναδειχθούν τα κυριότερα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει η ορεινή Ελλάδα σήμερα. Να αναλυθούν και να αξιολογηθούν οι τομείς στους οποίους οι ορεινές περιοχές εμφανίζονται να «υστερούν», συγκριτικά με τις πεδινές. Να αναζητηθούν οι αιτίες οι οποίες ευθύνονται για την «υστέρηση» των ορεινών περιοχών και παράλληλα, να εξετασθεί η αποτελεσματικότητα ενδεχόμενων μέτρων και πολιτικών τα οποία έχουν κατά καιρούς εφαρμοστεί.
- Στο συγκεκριμένο πεδίο εμφανίζονται, με τη μορφή υπερσυνδέσεων, δύο αρχεία. Το πρώτο αρχείο με τίτλο «Προβλήματα – Ανάγκες της ευρύτερης περιοχής του Νομού.....», αναφέρεται στα χαρακτηριστικά προβλήματα χωρικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά, των ορεινών οικισμών του κάθε Νομού, τα κυριότερα από τα οποία αφορούν στην πλειοψηφία της Ηπείρου. Τα στοιχεία τα οποία περιλαμβάνει το αρχείο αυτό, προέκυψαν από βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα, αλλά και διεξοδική παρακολούθηση των ηλεκτρονικών σελίδων του τοπικού τύπου, σε επίπεδο Δημοτικού ή Κοινοτικού Διαμερίσματος (εφημερίδες και περιοδικά τοπικών συλλόγων και πρωτοβουλιών κατοίκων) και Νομού. Τα στοιχεία / πληροφορίες τα οποία συγκεντρώθηκαν,

επεξεργάστηκαν και κατόπιν κατηγοριοποιήθηκαν, με αποτέλεσμα να προκύψουν οι ακόλουθες ενότητες:

N. Ιωαννίνων

A. ΧΩΡΟΣ: Χωροταξικός Σχεδιασμός, Β. ΚΟΙΝΩΝΙΑ: 1. Εγκατάλειψη ορεινών περιοχών, 2. Έλλειψη νέων γυναικών, 3. Ελλιπής υγειονομική περίθαλψη, 4. Αναπτυξιακά προγράμματα, Γ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: 1. Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων - Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ-ΧΥΤΑ), 2. Επιφανειακά – Υπόγεια Ύδατα, 3. Προστασία άγριας πανίδας, 4. Εθνικό Πάρκο Βόρειας Πίνδου, Βιβλιογραφία

N. Άρτας

A. ΧΩΡΟΣ: Χωροταξικός Σχεδιασμός, Β. ΚΟΙΝΩΝΙΑ: 1. Εγκατάλειψη ορεινών περιοχών, 2. Έλλειψη νέων γυναικών, 3. Ελλιπής υγειονομική περίθαλψη, 4. Εκπαίδευση, 5. Αναπτυξιακά προγράμματα, Γ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: 1. Έργα υποδομής 1.1 Οδικό Δίκτυο, 2. Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων - Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ-ΧΥΤΑ), 3. Επιφανειακά – Υπόγεια Ύδατα

N. Θεσπρωτίας

A. ΧΩΡΟΣ: Χωροταξικός Σχεδιασμός, Β. ΚΟΙΝΩΝΙΑ: 1. Εγκατάλειψη ορεινών περιοχών, 2. Έλλειψη νέων γυναικών, 3. Ελλιπής Υγειονομική Περίθαλψη, 4. Εκπαίδευση, 5. Σχέδιο Καποδίστριας, 6. Ανεργία, Γ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: 1. Έργα υποδομής, 2. Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων - Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ-ΧΥΤΑ), 3. Επιφανειακά - Υπόγεια Ύδατα, 4. Τοπικά Προϊόντα, 5. Ορεινός Τουρισμός, Βιβλιογραφία

N. Πρέβεζας

A. ΧΩΡΟΣ: Χωροταξικός Σχεδιασμός, Β. ΚΟΙΝΩΝΙΑ: 1. Εγκατάλειψη ορεινών περιοχών, 2. Έλλειψη νέων γυναικών, 3. Ελλιπής υγειονομική περίθαλψη, 4. Αναπτυξιακά προγράμματα, Γ. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: 1. Έργα υποδομής, 1.1 Φράγματα - Υδροηλεκτρικά έργα, 2. Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων - Χώροι Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ-ΧΥΤΑ), 3. Επιφανειακά – Υπόγεια Ύδατα, 4. Υποβάθμιση Δασικών Περιοχών, Βιβλιογραφία

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η δομή των εννοιών στους βασικούς άξονες είναι ίδια και για τους 4 νομούς της Ηπείρου, διότι τα βασικά προβλήματα είναι κοινά. Υπάρχουν βεβαίως επιμέρους διαφορές οι οποίες έχουν σχέση, είτε με τη μεγαλύτερη έκταση την οποία εμφανίζεται να παίρνει ανά νομό, το εκάστοτε πρόβλημα, ή με ορισμένες καινούργιες κατηγορίες οι οποίες φαίνεται να προκύπτουν και σχετίζονται με τις ιδιαίτερες συνθήκες της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας, της συγκεκριμένης περιοχής.

Προβλήματα τα οποία εντοπίζονται αλλά δεν μπορούν να ενταχθούν σε μια από τις γενικές κατηγορίες και αφορούν συγκεκριμένα Δημοτικά ή Κοινοτικά Διαμερίσματα, καταγράφονται στο αντίστοιχο πεδίο της Βάσης πριν από τα αρχεία, ακολουθώντας τη δομή από το ειδικό στο γενικό.

Το δεύτερο αρχείο, με τίτλο «*ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – ΑΝΑΓΚΕΣ. Ολοκληρωμένη ανάπτυξη και οικότουρισμός*», αποτελεί μια διεξοδική αναφορά στον ορεινό τουρισμό στην Ελλάδα, στις μορφές και τις προσπάθειες εφαρμογής του, στα προβλήματα και τις ανάγκες που δημιούργησε η εφαρμογή αυτή και στις προτάσεις για ένταξή του σε ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της χώρας μας.

- Στο πεδίο «Αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και τοπικού πολιτισμού» παρουσιάζονται και αναλύονται τα στοιχεία εκείνα τα οποία φανερώνουν την σχέση αλληλεπίδρασης μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος και των τοπικών πολιτισμών οι οποίοι αναπτύχθηκαν μέσα σ' αυτό.

Οι ορεινοί πληθυσμοί ζούσαν σε απόλυτη εξάρτηση από το φυσικό περιβάλλον, δεδομένης της μη – τεχνολογικής ανάπτυξης, η οποία μεταγενέστερα επέτρεψε την, σε μεγάλο βαθμό, «απεξάρτηση» του ανθρώπου από τη φύση. Η ανάπτυξη των ορεινών κοινωνιών είχε ως άνω όριο τους περιορισμούς τους οποίους η φύση επέβαλε και κάτω όριο, το βαθμό αξιοποίησης των πλεονεκτημάτων τα οποία η φύση προσέφερε. Έτσι, οι ορεινοί πληθυσμοί βασισμένοι στην παρατήρηση και την εμπειρία δημιούργησαν πολιτισμούς οι οποίοι εξελίχθηκαν στο χρόνο. Σε όλες τις εκφάνσεις του πολιτισμού τους, η επιρροή του φυσικού περιβάλλοντος, άλλοτε ως δυνατότητα, άλλοτε ως φραγμός και συχνά ως πεδίο έμπνευσης και δημιουργίας, ήταν πάντοτε φανερή. Τα υλικά με τα οποία έχτιζαν τα σπίτια τους, τα σχέδια με τα οποία στόλιζαν τη ζωγραφική τους, οι πρωταγωνιστές των μύθων, των παραμυθιών και των τραγουδιών τους, η τεχνολογία την οποία ανέπτυξαν, τα υφάσματα των ρούχων τους, ο τρόπος οργάνωσης της κτηνοτροφίας αλλά και ο τρόπος καλλιέργειας της γης τους, και πολλά άλλα, εμπεριέχουν στο σύνολό τους το φυσικό στοιχείο μέσα τους – με τη μία ή την άλλη μορφή.

Στο συγκεκριμένο πεδίο εμφανίζονται, με τη μορφή υπερσυνδέσεων, δύο αρχεία. Το πρώτο αναφέρεται στην Αλληλεπίδραση Ανθρώπου-Περιβάλλοντος-Τοπικού Πολιτισμού ανάλογα με τον υπό εξέταση, κάθε φορά Νομό. Τα στοιχεία τα οποία περιλαμβάνει το αρχείο αυτό προέκυψαν από βιβλιογραφική και διαδικτυακή έρευνα, με έμφαση στα δημοσιεύματα και τα αρχεία του τοπικού τύπου. Τα στοιχεία συγκεντρώθηκαν και κατόπιν έγινε επεξεργασία και κατηγοριοποίησή τους.

Κατ' αυτόν τον τρόπο προέκυψαν οι παρακάτω ενότητες: Ξαναζωντάνεμα ορεινών οικοσυστημάτων-περιοχών, Διάσωση ντόπιων παραδοσιακών ποικιλιών, Προϊόντα Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ) και Προστατευόμενης Γεωγραφικής Ένδειξης (ΠΓΕ), Αξιοποίηση Αρωματικών και Φαρμακευτικών Φυτών, Γυναικεία Επιχειρηματικότητα και Άρση Κοινωνικού Αποκλεισμού, Χειμερινές Μαθητικές Εβδομάδες «Λευκές και Πράσινες Τάξεις»/Πρόγραμμα Ανοικτών Περιβαλλοντικών Τάξεων «Καλλιστώ», Τουρισμός, Έργα Υποδομής, Εγνατία Οδός, Βιβλιογραφία / Διαδικτυακές Διευθύνσεις.

Όσα στοιχεία δεν εμπίπτουν σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες και αναφέρονται σε επίπεδο Δ.Δ ή Κ.Δ., τότε συμπληρώνονται στο κύριο σώμα του πεδίου και προηγούνται των δύο αρχείων (ακολουθώντας τη δομή από το ειδικό → στο γενικό).

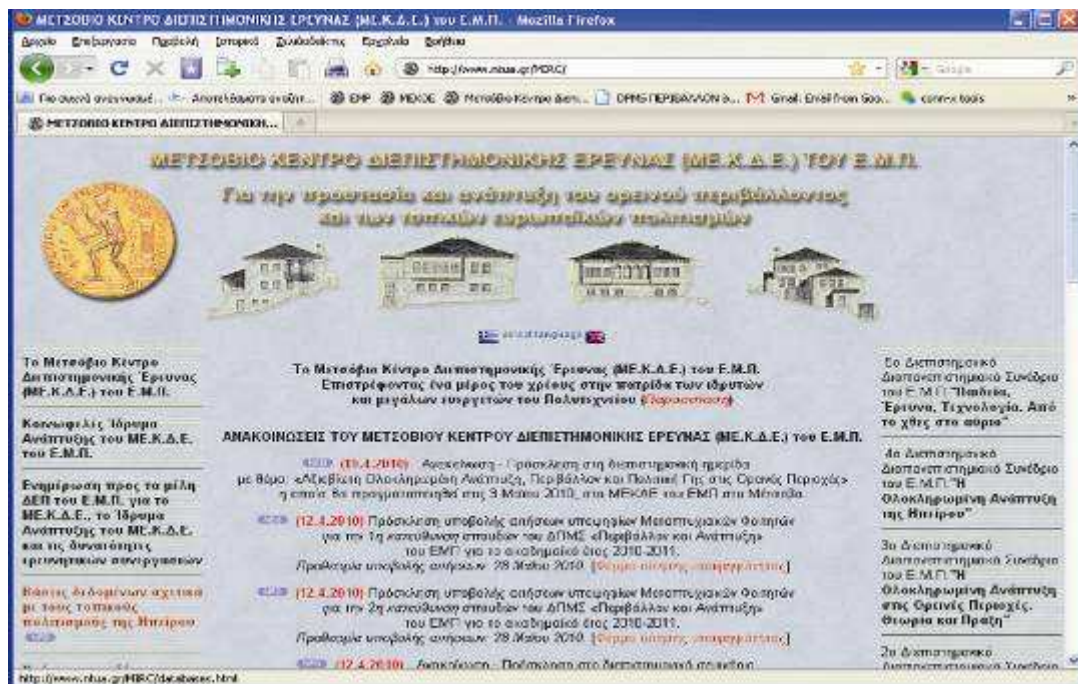
Το δεύτερο αρχείο, με τίτλο «ΦΥΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ. ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ. Αλληλεπίδραση» αναφέρεται στη διαχρονική σχέση ανθρώπου και φύσης, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τον ανθρώπινο πολιτισμό ο οποίος αναπτύχθηκε στις ορεινές περιοχές της Ηπείρου. Το τοπικό φυσικό περιβάλλον αποτέλεσε αφετηρία και αποδέκτη ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων (κατασκευές, τρόπος καλλιέργειας της γης, τέχνη, κ.λπ) τα οποία και συνθέτουν τη χαρακτηριστική ταυτότητα της Ηπείρου.

- Στο προτελευταίο πεδίο της Βάσης «Ιστοσελίδες τοπικού ενδιαφέροντος», γίνεται αναφορά στις πιο χαρακτηριστικές και ενδιαφέρουσες ιστοσελίδες, σε επίπεδο:
  - Δημοτικού ή Κοινοτικού Διαμερίσματος (τοπικοί πολιτιστικοί, λαογραφικοί σύλλογοι, ιστοσελίδες δήμων, ιστοσελίδες βλαχόφωνων οικισμών κλπ.),
  - Νομού (ιστοσελίδες Νομαρχιακών Αυτοδιοικήσεων, Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, σχολείων κλπ.) και
  - Περιφέρειας (Αναπτυξιακή Ηπείρου, Περιφέρειας Ηπείρου, Epirus Connection κλπ.)
- Στο τελευταίο πεδίο της Βάσης καταχωρείται αναλυτικά η βιβλιογραφία, η «Ειδική» και η «Γενική» (με τη μορφή υπερσυνδέσμου). Η αναζήτηση της βιβλιογραφίας γίνεται από διάφορες πηγές. Ενδεικτικά αναφέρουμε: Εθνική βιβλιοθήκη, Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης, βιβλιοθήκη του ΕΜΠ και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και των Πανεπιστημίων που ενδεχομένως υπάρχουν στην

εκάστοτε περιοχή μελέτης, βιβλιοθήκη ΕΚΚΕ, πρακτικά Διεπιστημονικών, Διαπανεπιστημιακών Συνεδρίων του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. κ.α.

2.4 Δομή και λειτουργία της Βάσης Δεδομένων

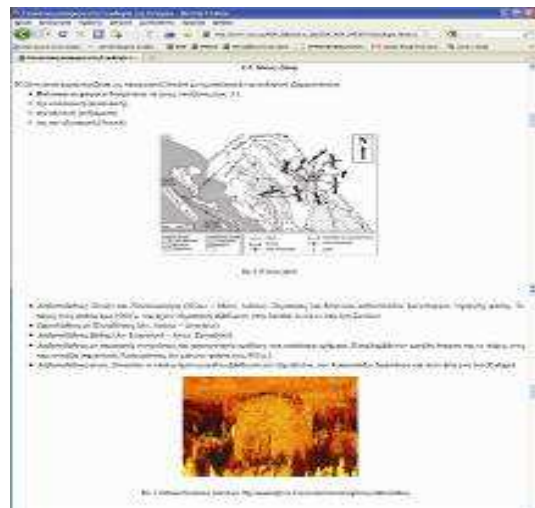
Η «Βάση Δεδομένων για τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το ορεινό φυσικό περιβάλλον», αναπτύχθηκε σε περιβάλλον Microsoft Office FrontPage 2003. Το κομμάτι της Βάσης το οποίο αφορά στην Περιφέρεια Ηπείρου, έχει αναρτηθεί, πιλοτικά, στο διαδίκτυο στην ιστοσελίδα του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. και του Ιδρύματος Ανάπτυξης του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. <http://www.ntua.gr/MIRC> :

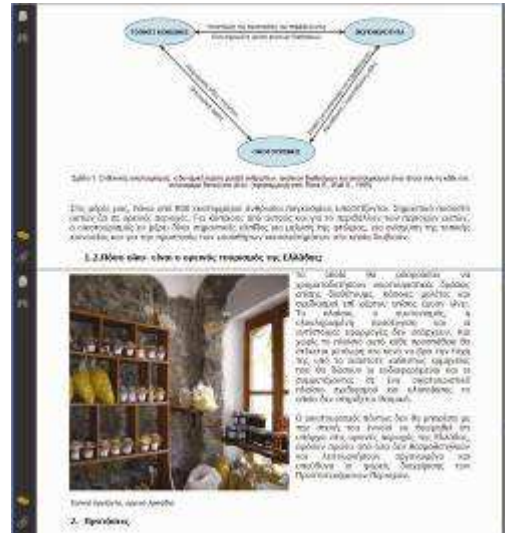
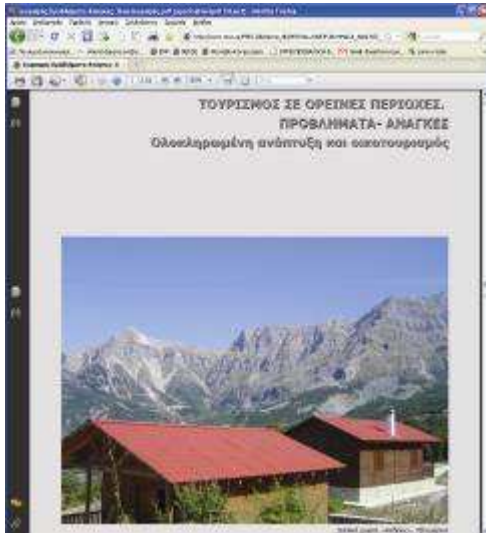

- Επιλέγοντας το πεδίο «Βάσεις Δεδομένων για τους τοπικούς πολιτισμούς της Ηπείρου», ανοίγει ένα νέο παράθυρο, στο οποίο εμφανίζονται δύο επιλογές.
- Πατώντας στην επιλογή 2 «Βάση Δεδομένων σχετικά με τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ηπείρου και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το ορεινό φυσικό περιβάλλον» ανοίγει η πρώτη σελίδα της Βάσης Δεδομένων και εμφανίζεται ο χάρτης της Περιφέρειας Ηπείρου και οι 4 Νομοί που περιλαμβάνει.
- Κατόπιν επιλέγοντας κάθε έναν από τους Νομούς, εμφανίζονται οι Δήμοι και οι Κοινότητες, τις οποίες περιλαμβάνουν, καθώς και ο χάρτης του εκάστοτε Νομού.
- Στη συνέχεια επιλέγοντας κάθε έναν από τους Δήμους ή τις Κοινότητες, εμφανίζονται τα ορεινά Δημοτικά ή Κοινοτικά Διαμερίσματα, τα οποία περιλαμβάνονται σε αυτούς.
- Τέλος, επιλέγοντας ένα-ένα τα ορεινά Δημοτικά ή Κοινοτικά Διαμερίσματα, προκύπτουν αναλυτικά όλα τα πεδία της Βάσης (η δομή τους έχει αναφερθεί παραπάνω στο κείμενο)

με τις πληροφορίες που έχουν καταχωρισθεί σε αυτά. Σε ορισμένα πεδία, εμφανίζονται υπερσύνδεσμοι οι οποίοι παραπέμπουν σε εκτενέστερα κείμενα.

- Για επιστροφή στην αρχική σελίδα, χρησιμοποιείται ο σύνδεσμος «Επιστροφή» ο οποίος βρίσκεται στο δεξί κάτω μέρος της σελίδας.

3. Συμβολή: Τι καινοτόμο προσφέρει. Προτάσεις περαιτέρω αξιοποίησης και προβολής.

Η «Βάση Δεδομένων για τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το ορεινό φυσικό περιβάλλον», φιλοδοξεί να αποτελέσει μέρος μιας δυναμικής, διεπιστημονικής, ερευνητικής διαδικασίας, η οποία θα συμπληρώνεται σταδιακά, περιλαμβάνοντας όλες τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, ενώ παράλληλα θα ενημερώνεται συνεχώς. Μιας διαδικασίας, η οποία μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία προϋποθέσεων συμμετοχικού προγραμματισμού / σχεδιασμού και την ενίσχυση της διεπιστημονικής έρευνας και συνεργασίας μεταξύ ΑΕΙ, ερευνητικών κέντρων, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και πρωτοβουλιών πολιτών, στα πεδία της προστασίας, διαφύλαξης, ανάδειξης και ανάπτυξης των ευάλωτων τοπικών πολιτισμών και του ανεκτίμητου ορεινού φυσικού περιβάλλοντος.

Ιδιαίτερα τα πεδία «Αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και τοπικού πολιτισμού» και «Προβλήματα–Ανάγκες» αποτελούν τις πιο δυναμικές θεματικές ενότητες της Βάσης, καθώς αποτυπώνουν στοιχεία, τα οποία καθορίζουν ή / και επηρεάζουν την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα κάθε Νομού και φυσικά υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές (βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα) ανάλογα με τις συνθήκες (πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές) οι οποίες επικρατούν κάθε χρονική περίοδο.

Το πεδίο «Αλληλεπίδραση περιβάλλοντος και τοπικού πολιτισμού» μπορεί να αποτελέσει ένα χρήσιμο πεδίο αναφοράς σε μια περαιτέρω διερεύνηση της σχέσης μεταξύ ορεινής φύσης και πολιτισμού. Η μελέτη ενός συγκεκριμένου ορεινού πολιτισμικού θύλακα μπορεί να αποκαλύψει στοιχεία για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής και αντίστροφα. Περισσότερο ακόμη, η ανάλυση των δεδομένων του πεδίου στοχεύει στην ανάδειξη των αρχών και των αξιών οι οποίες διέπουν πολιτισμούς του παρελθόντος, αλλά και την εξέλιξή τους, σε ισορροπία και αρμονία με το φυσικό περιβάλλον. Οι αξίες αυτές μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμη γνώση και εφαλτήριο σκέψης για τη δύσκολη πορεία προς την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών (και όχι μόνο) περιοχών, με γνώμονα την ισόρροπη, δημιουργική και αλληλοϋποστηρικτική σχέση μεταξύ ανθρώπου και φύσης.

Η όποια πολιτική ανάπτυξης των ορεινών περιοχών της Ελλάδας, οφείλει να χαραχθεί με κριτήριο τον σεβασμό, την προστασία και την ανάδειξη των ιδιαίτερων φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών. Το υλικό του συγκεκριμένου πεδίου μπορεί να αποτελέσει μια αξιόπιστη πηγή γνώσης και κυρίως κατανόησης των πολυδιάστατων στοιχείων τα οποία χαρακτηρίζουν την ορεινή Ελλάδα. Δίχως τη γνώση αυτή, είναι αδύνατη η εφαρμογή μιας αξιόπιστης και αποτελεσματικής πολιτικής.

Στο πεδίο «Προβλήματα–Ανάγκες», γίνεται προσπάθεια αποτύπωσης των περιορισμών, των δυσκολιών και των δυσλειτουργιών, οι οποίες εντοπίζονται στις υπό μελέτη περιοχές και οι οποίες έχουν φυσικά, πολιτικά και θεσμικά αίτια. Μέρος της συμβολής και απώτερος στόχος του συγκεκριμένου πεδίου είναι, να προκληθεί ένας γόνιμος διάλογος γύρω από την πραγματική εικόνα της ορεινής Ελλάδας σήμερα, εστιασμένος στις δυσκολίες τις οποίες οι κάτοικοί της αντιμετωπίζουν καθημερινά, αλλά και στις αρνητικές επιπτώσεις της σύγχρονης «ανάπτυξης» στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της. Περαιτέρω επεξεργασία και ανάλυση των δεδομένων του πεδίου αυτού μπορεί να οδηγήσει σε ουσιαστικές προτάσεις και τρόπους αντιμετώπισης των προβλημάτων των ορεινών περιοχών.

Θα μπορούσε επίσης να αποτελέσει χρήσιμο υλικό συγκριτικής αξιολόγησης των προβλημάτων της ορεινής Ελλάδας με αυτά άλλων ευρωπαϊκών χωρών, καθώς και του ενδεχόμενου τρόπου αντιμετώπισης παρόμοιων προβλημάτων, σε άλλες χώρες. Αξιοσημείωτο είναι ότι πολλές περιοχές στην ορεινή Ελλάδα εμφανίζουν κοινά προβλήματα – ανάγκες, τα οποία συναντώνται και σε αρκετές ορεινές περιοχές αναπτυγμένων χωρών της Ευρώπης. Το υλικό του πεδίου μπορεί να αποτελέσει την πρώτη ύλη για ένα εργαλείο πολιτικής, με γνώμονα τη συνειδητή πορεία προς την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη και ευημερία των ορεινών περιοχών της χώρας.

Η ανάρτηση της Βάσης στον διαδικτυακό τόπο του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. (<http://www.ntua.gr/MIRC/>) και η πρόβλεψη για δυνατότητα παροχής σχολίων, παρατηρήσεων, συμπληρώσεων, εξειδικεύσεων, αφενός μπορεί να την βελτιώσει, να την ανανεώσει και να την κάνει πιο χρηστική στους αποδέκτες της, αφετέρου μπορεί να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις online επικοινωνίας, συμμετοχής, ενεργοποίησης και αλληλεπίδρασης του ανθρώπινου, επιστημονικού και μη, δυναμικού της Ελλάδας και της διασποράς. Κατ' αυτόν τον τρόπο και με θεμέλιο τη συνολική εικόνα της κατάστασης όλων των ορεινών Δημοτικών Διαμερισμάτων της Ελλάδας, τα ενδιαφερόμενα μέρη μπορούν να συμβάλουν με τις ιδέες, τις προτάσεις, τις δράσεις και πράξεις τους στην προσπάθεια για Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ευαίσθητων ορεινών περιοχών, πολιτισμών και οικοσυστημάτων.

Η συγκεκριμένη έρευνα, αποτελεί αφετηρία περαιτέρω αξιοποίησης, από παιδαγωγούς, σπουδαστές, ερευνητές, μαθητές, οι οποίοι ενδιαφέρονται να επεκτείνουν και να εμβαθύνουν στα επιμέρους στοιχεία των θεματικών ενοτήτων της Βάσης, στο πλαίσιο εργασιών, μαθημάτων, ερευνών κλπ.

4. Συμπεράσματα για τις δυνατότητες αξιοποίησης της Βάσης Δεδομένων

Τα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από την έως τώρα φάση ανάπτυξης της Βάσης Δεδομένων για τους τοπικούς πολιτισμούς των ορεινών περιοχών της Ελλάδας και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτησή τους με το ορεινό φυσικό περιβάλλον, στο βαθμό που αφορούν σε διαδικασία συνεχούς συμπλήρωσης και ενημέρωσης/επικαιροποίησής της, θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα παρακάτω:

- Ένα στοιχείο το οποίο παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης της Βάσης Δεδομένων είναι η ανισομερής κατανομή οικονομικών πόρων, υπηρεσιών (υγείας και κοινωνικής πρόνοιας, παιδείας), δημόσιων υποδομών (δρόμοι, δίκτυα ύδρευσης), μεταξύ ορεινών και πεδινών Δ.Δ. του ίδιου Νομού ή/και του ίδιου Δήμου. Το γεγονός αυτό

δυσχεραίνει τις, έτσι κι αλλιώς, δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, στις απομακρυσμένες ορεινές περιοχές, ιδιαίτερα όσον αφορά στον γηραιότερο πληθυσμό και έχει, εν μέρει, οδηγήσει στη μετακίνηση πολλών νέων κατοίκων από τις ορεινές στις πεδινές περιοχές. Αυτή η «ανισόρροπη» μορφή ανάπτυξης υποβαθμίζει ακόμη περισσότερο τις μειονεκτικές ορεινές περιοχές ενώ πυροδοτεί και μια σειρά κοινωνικών αντιπαραθέσεων. Το νομοσχέδιο για τη νέα διοικητική δομή της χώρας το οποίο παρουσιάστηκε πρόσφατα (Απρίλιος 2010) και που προβλέπει τη συνένωση πολλών δήμων (οι 910 Δήμοι και οι 124 Κοινότητες που υπάρχουν σήμερα συνενώνονται σε 333 έως 343 Δήμους), προκαλεί σοβαρούς προβληματισμούς για το μέλλον των ορεινών περιοχών. Συγκεκριμένα, για τους ορεινούς Δήμους εφαρμόζεται διακριτό πληθυσμιακό κατώφλι το οποίο προσδιορίζεται στους 2.000 κατοίκους, ενώ ο χαρακτηρισμός ενός νέου Δήμου ως ορεινού, βασίζεται στο χαρακτηρισμό των Δημοτικών Διαμερισμάτων του από την Ελληνική Στατιστική Αρχή, με ποσοστό ορεινών Δημοτικών Κοινοτήτων πλέον, άνω του 50%. Με τις συγχωνεύσεις Δήμων οι οποίες θα προκύψουν, περιορίζονται ακόμη περισσότερο οι ορεινοί Δήμοι και παρότι αναφέρεται ρητά στο Κείμενο Δημόσιας Διαβούλευσης, Αρχές Νομοθετικής Πρωτοβουλίας για τη Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης «Πρόγραμμα Καλλικράτης», ότι *«Λαμβάνεται υπόψη η ανάγκη προσαρμογής του τρόπου κατανομής³ στις νέες πραγματικότητες που έχουν δημιουργηθεί αλλά και στον τουριστικό, νησιωτικό και ορεινό χαρακτήρα πολλών Δήμων»*, είναι εύλογη η ανησυχία των ορεινών κοινωνιών για τις μελλοντικές αναπτυξιακές προοπτικές του τόπου τους.

- Υπάρχει πλούτος γνώσης στις ορεινές περιοχές, ο οποίος στηρίζεται στη διαχρονική παρατήρηση, το αποθησαύρισμα των βιωματικών εμπειριών της πράξης και τον πειραματισμό πολλών γενεών. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις, η τοπική ορεινή κοινωνία δεν αξιοποιείται ως πηγή πρωτογενούς πληροφόρησης και ως φορέας πρωτοβουλίας για την κάθε ορεινή περιοχή, αλλά μόνο ως εργαλείο για την εφαρμογή των, εκάστοτε, προαποφασισμένων δράσεων.
- Η γυναικεία συμμετοχή στην απασχόληση (οικονομικά ενεργός πληθυσμός) είναι χαμηλή, λόγω της κλειστής δομής της ορεινής κοινωνίας και της προσκόλλησης σε παραδοσιακά πατριαρχικά πρότυπα οικογένειας. Παρά το γεγονός αυτό, αξιοσημείωτη είναι η δημιουργία, σε αρκετές ορεινές περιοχές, γυναικείων συνεταιρισμών για παραγωγή παραδοσιακών βιολογικών προϊόντων, ειδών παραδοσιακής τέχνης κ.α. Αυτός ο τρόπος δραστηριοποίησης, συμβάλλει στη συμπλήρωση του οικογενειακού εισοδήματος και παράλληλα τονώνει την αυτοπεποίθηση των γυναικών αυτών και το αίσθημα προσφοράς στην οικογένεια αλλά και στον τόπο τους.
- Η διατήρηση, διαφύλαξη και μεταφορά από γενιά σε γενιά, των παραδοσιακών τεχνών και τεχνικών, των παραδόσεων, των πολιτιστικών δραστηριοτήτων, των ηθών και των εθίμων είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική στις ορεινές περιοχές. Αυτό συνέβαλε στο παρελθόν καταλυτικά αλλά και εξακολουθεί να συμβάλει σήμερα:
  - στο δέσιμο κατοίκων /κοινωνιών,
  - στην ενίσχυση της ανάγκης κοινοτικής αλληλεγγύης, αλληλοβοήθειας και συνεργασίας,
  - στην ενίσχυση του ενστίκτου αυτοσυντήρησης, αυτονομίας και αυτάρκειας,
  - στην τόνωση της αυτοπεποίθησης, κυρίως των γυναικών και αυτό συμβάλλει στη συγκράτηση γυναικείου πληθυσμού στον τόπο του, το οποίο αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα ζητούμενα των ορεινών περιοχών,
  - ως η μόνη ουσιαστική διέξοδος και μέσο κοινωνικοποίησης και ψυχαγωγίας, για τη συντήρηση δεσμών των νέων με τον τόπο τους.

---

³ Των οικονομικών πόρων

Για να μη μείνει όμως μόνο η αποστεωμένη γραφικότητα, η νοσταλγία και η ανάμνηση των πολιτιστικών, παραδοσιακών δρώμενων θα πρέπει η παράδοση να συσχετίζεται και με την εξέλιξη. Διότι στην πράξη η παράδοση είναι το απόσταγμα της εξέλιξης των κοινωνιών στο πέρασμα του χρόνου. Επομένως δεν αρκεί μόνο να διατηρούμε αυτό που μας έχει παραδοθεί, χρειάζεται να το εμπλουτίσουμε έτσι ώστε να ενσωματώνεται μέσα στην πραγματικότητα της εποχής και να παραδίδεται πλουσιότερο αλλά και αυθεντικό στις επόμενες γενιές.

- Οι ορεινές περιοχές βρέθηκαν στο περιθώριο της ανάπτυξης για αρκετές δεκαετίες. Αν και αυτό οδήγησε την πλειοψηφία τους στον κοινωνικό μαρασμό, ωστόσο λειτούργησε και θετικά, ως προς τη διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και των τοπικών πολιτισμών. Παρά το γεγονός ότι ο κίνδυνος αλλοίωσης των δύο αυτών στοιχείων έχει ήδη αρχίσει να γίνεται φανερός σε πολλές περιοχές, οι ορεινοί όγκοι θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως καταφύγια φύσης και πολιτισμού.
- Οι ορεινές περιοχές στην Ελλάδα σήμερα, εμφανίζονται σημαντικά διαφοροποιημένες, ως προς την κοινωνική δομή τους. Υπάρχουν οικισμοί οι οποίοι έχουν ερημώσει εντελώς, οικισμοί οι οποίοι έχουν ελάχιστους μόνιμους κατοίκους το χειμώνα και συγκεντρώνουν σημαντικό πληθυσμό ορισμένες μέρες του χρόνου, συνήθως κατά τη διάρκεια των γιορτών και του καλοκαιριού, οικισμοί οι οποίοι συγκρατούν σημαντικό μόνιμο πληθυσμό και εμφανίζουν μια υγιή ανάπτυξη και οικισμοί οι οποίοι στηρίζονται κυρίως στην τουριστική ανάπτυξη. Τα προβλήματα μεταξύ των τεσσάρων κατηγοριών οικισμών είναι διαφορετικά. Κι ενώ η εγκατάλειψη και ο μαρασμός, με ότι αυτό συνεπάγεται, χαρακτηρίζει τις δύο πρώτες κατηγορίες οικισμών, οι δύο τελευταίες συνοδεύονται, σχεδόν πάντα, από την υποβάθμιση του πολιτισμικού τους στοιχείου και από τις αρνητικές επιπτώσεις οι οποίες απορρέουν από τον μαζικό τουρισμό.
- Τα σχέδια δράσης και οι αναπτυξιακές προτάσεις τα οποία, κατά καιρούς, προτείνονται είναι, στο μεγαλύτερο ποσοστό, δομημένα με βάση τις αρχές της φερόμενης ως «αιεφόρου» ανάπτυξης δίνοντας μονοδιάστατη έμφαση στην οικονομική συνιστώσα της. Αντιμετωπίζουν τα ζητήματα των ορεινών περιοχών αποσπασματικά και μεμονωμένα, σαν να πρόκειται για ένα κλειστό σύστημα το οποίο δεν μπορεί να δεχτεί εισροές από άλλες παραμέτρους. Τις περισσότερες φορές δε, παρατηρείται μια «επιχειρηματική» αντιμετώπιση των αξιών της φύσης, η οποία είναι ασύμβατη με τις λειτουργίες της. Παρόλα αυτά, σε ορισμένες περιπτώσεις διαφαίνεται ότι αναγνωρίζονται και οι πολιτισμικές, αισθητικές, συναισθηματικές αξίες των ορεινών περιοχών και γίνεται μια προσπάθεια σύνδεσής τους με την φυσική και κοινωνικοοικονομική πραγματικότητα των περιοχών αυτών. Αυτή όμως η σύνδεση γίνεται, αποσπασματικά και όχι ως μέρος μιας διαδικασίας πολύπλοκων, πολυδιάστατων και συνεχών αλληλεξαρτήσεων και αλληλεπιδράσεων όλων των στοιχείων τα οποία επηρεάζουν ή και καθορίζουν την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Εύλογα, το ερώτημα/προβληματισμός το οποίο τίθεται, μέσα από την έκδηλη ανάγκη για ξαναζωτάνεμα των ορεινών περιοχών, είναι το κατά πόσο οι σχεδιαζόμενες αναπτυξιακές, διαχειριστικές, αγροπεριβαλλοντικές πολιτικές, θα αλλοιώσουν τη φυσιογνωμία και τα αρχέγονα χαρακτηριστικά της περιοχής στο όνομα της προώθησης της «αιεφόρου ανάπτυξης» ή θα γίνουν με βάση την ολιστική διεπιστημονική μεθοδολογία, τις διαδικασίες, τις διαδοχικές φάσεις, τις αξίες και τις αρχές οι οποίες μπορούν να οδηγήσουν σε μια γοητευτική πορεία προς την Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της Ηπείρου αλλά και της Ελλάδας γενικότερα.
- Παρατηρούνται ορισμένες αξιολογικές και δυναμικές κινήσεις, οι οποίες ξεκινούν κυρίως από ατομικές και συλλογικές πρωτοβουλίες και πηγάζουν από την αγάπη και το «μεράκι» των κατοίκων και των αποδήμων για τον τόπο τους. Ενδεικτικά αναφέρουμε το

παράδειγμα, του συλλόγου Θεοδωριαντών Αρτας «ΟΙ ΟΡΕΙΝΟΙ. Για το περιβάλλον, την Ανάπτυξη, τον Πολιτισμό, τα Τζουμέρκα», (<http://www.theodoriana.com/content/view/13/28/lang,el/>), ο οποίος κινητοποιήθηκε πολύ δυναμικά στα ζητήματα τα οποία προέκυψαν αναφορικά με το νεοσύστατο Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων.

- Αξιοσημείωτες είναι και οι προσπάθειες οι οποίες γίνονται από σχολικές μονάδες εκπαίδευσης και από Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Οι προσπάθειες αυτές είναι σημαντικό να προβληθούν, να ενδυναμωθούν, να υποστηριχθούν και να διευρυνθούν. Μέσα από τη διαδικασία ευαισθητοποίησης, γνώσης και δραστηριοποίησης των μαθητών, γίνονται τα πρώτα, αλλά πολύ σημαντικά, βήματα προβολής των αξιών της συλλογικότητας, της ομαδικότητας, της ενδυνάμωσης ικανοτήτων οι οποίες σχετίζονται με την κριτική σκέψη, τη δράση και τη συμμετοχή. Όλα αυτά τα εφόδια είναι απαραίτητα για τη σταδιακή διαμόρφωση του ενεργού πολίτη, ο οποίος προσφέρει και συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του τόπου του και μπορεί να αποτελέσει «τον κατάλληλο φορέα πρωτοβουλίας Αξιοβίωτης Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης, της κάθε συγκεκριμένης ορεινής περιοχής» (Ρόκος 2004).
- Παρατηρείται ελλιπής έρευνα ως προς τα προβλήματα κοινωνικής φύσης τα οποία αντιμετωπίζουν οι ορεινές περιοχές, πολλά από τα οποία είναι κοινά για αρκετές από αυτές. Η Βάση Δεδομένων μπορεί να αποτελέσει έναν κοινό τόπο όλων των ενδιαφερόμενων ορεινών Δήμων και Κοινοτήτων, με στόχο τη μεταξύ τους ανταλλαγή γνώσης και πληροφορίας, στη βάση μιας από κοινού δραστηριοποίησης για την επίλυση σημαντικών προβλημάτων.
- Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα, το οποίο αφορά στις ορεινές περιοχές, είναι η μέχρι τώρα έλλειψη σχετικής ερευνητικής δραστηριότητας για τις περιοχές αυτές, στην Ελλάδα. Σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, στις οποίες οι ορεινές περιοχές αποτελούν αντικείμενο συστηματικής έρευνας και μελέτης, εδώ και χρόνια, η Ελλάδα εμφανίζει σημαντική υστέρηση στον τομέα αυτό. Αυτό που απαιτείται για την περαιτέρω ανάπτυξη των ορεινών περιοχών είναι, η διάχυση της επιστημονικής/ερευνητικής γνώσης με λιγότερο «ακαδημαϊκό» και περισσότερο εύληπτο και χρηστικό τρόπο. Έρευνα δηλαδή, όχι για την ικανοποίηση της επιστημονικής περιέργειας, μόνο, αλλά και για την ικανοποίηση των αναγκών και τη λύση υπαρκτών/πραγματικών προβλημάτων των ορεινών περιοχών. Στο πλαίσιο αυτό, το Μετσόβιο Κέντρο Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε) του Ε.Μ.Π. αποτελεί το πρώτο και μοναδικό διεπιστημονικό ερευνητικό κέντρο στην Ελλάδα, το οποίο ιδρύθηκε και λειτουργεί, με αντικείμενό του την έρευνα γύρω από το φυσικό περιβάλλον και τον πολιτισμό του ελληνικού ορεινού χώρου. Παράλληλα, εδώ και δύο χρόνια, ιδρύθηκε και λειτουργεί στο πλαίσιο του Διεπιστημονικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (Δ.Π.Μ.Σ.) του Ε.Μ.Π. «Περιβάλλον και Ανάπτυξη» και δεύτερη κατεύθυνση σπουδών, στο αντικείμενο «Περιβάλλον και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», στις εγκαταστάσεις του Ε.Μ.Π. (ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του ΕΜΠ) στο Μέτσοβο. Επιδίωξη είναι η δημιουργία επιστημόνων και μηχανικών ικανών να ερευνούν, να μελετούν και να αντιμετωπίζουν με διεπιστημονικό, συλλογικό και ολοκληρωμένο τρόπο τα πολύπλοκα και κρίσιμα ζητήματα της ανάπτυξης και του περιβάλλοντος των ορεινών περιοχών και να εργαστούν στο μέλλον, για την ανάπτυξη και ευημερία της ορεινής Ελλάδας.

Ύστερα από τα παραπάνω συμπεράσματα είναι εύλογο να αναρωτηθεί κανείς ποιο θα είναι το μέλλον των ορεινών μας περιοχών στην περίοδο της οικονομικής, αλλά και βαθύτατα πολιτικής, πολιτισμικής, κοινωνικής και ηθικής κρίσης, την οποία διανύει η χώρα μας αλλά και όλες οι χώρες της Ευρώπης και του κόσμου, οι οποίες ενέδωσαν με πνεύμα υποτέλειας στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και πρακτικές του κυρίαρχου ιδεολογήματος της «βιώσιμης»

ή «αειφόρου» ανάπτυξης (με πυρήνα την χυδαία ανταγωνιστικότητα των ασύδοτων αγορών, την εμπορευματοποίηση της όποιας κερδοφόρου «καινοτομίας», την επιχειρηματικότητα που θέλει τους υπεύθυνους πολίτες αλλά και μόνο ως αποτελεσματικούς πωλητές και τις ευέλικτες μορφές εργασίας, οι οποίες μετέτρεψαν τη γενιά των 700€ σε ανασφάλιστη «ευέλικτη» γενιά των 400€). Για ποια Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη θα μιλάμε όταν δεν θα υπάρχουν ούτε τα ελάχιστα οικονομικά μέσα. Για ποια προστασία περιβάλλοντος, όταν αυτό θα εγκαταλείπεται στις ορέξεις και τις κερδοσκοπικές επιλογές των «επενδυτών». Για ποια κοινωνική ενδυνάμωση όταν οι ορεινοί Δήμοι με τον «Καλλικράτη» θα συρρικνώνονται, και θα αποδυναμώνονται, όταν η ανεργία θα καλπάζει, όταν η ζωή θα ακριβαίνει, όταν οι χρηματοδοτήσεις αναπτυξιακών δημόσιων επενδύσεων θα σταματήσουν κοκ.

Το απαισιόδοξο σενάριο βλέπει τις ορεινές περιοχές να μαραζώνουν, να ερημώνουν και οι εκμεταλλευτές τους να τις απομυζούν ακόμα περισσότερο. Το αισιόδοξο σενάριο βλέπει την αργή, σταδιακή, συνειδητή τους Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη, με συμμετοχούς και πρωταγωνιστές της, τους υπεύθυνους και ενεργούς πολίτες, τους εργαζόμενους και τους επιστήμονες που θα παραμένουν ή θα γυρίζουν να ζήσουν και να δουλέψουν στον τόπο τους, αξιοποιώντας δημιουργικά και με σεβασμό τα φυσικά ανθρώπινα και πολιτισμικά του διαθέσιμα. Μ' άλλα λόγια, βλέπει την κρίση σαν ευκαιρία για επαναπατρισμό των αστικών μεταναστών, για την εισαγωγή νέων τεχνολογιών και καινοτομιών, για τη διατήρηση και ανάδειξη του περιβάλλοντος και του πολιτισμού, για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων ανθρώπινης φιλοξενίας επισκεπτών από την Ελλάδα και το εξωτερικό, σε οικογενειακής κλίμακας και ήθους εγκαταστάσεις, για την ανάδειξη και τεκμηρίωση των μοναδικών προτερημάτων και πλεονεκτημάτων μιας αληθινά αξιοβίωτης ζωής στην ύπαιθρο, στις ανεκτίμητες ορεινές περιοχές της πατρίδας μας.

Βιβλιογραφία

- Αράπογλου, Μ., «Γεφύρια του Ζαγορίσιου χώρου». Δελτίο Κέντρου Ερευνών Ζαγορίου, 1981.
- Διαμαντοπούλου, Α., «Η αρχιτεκτονική των αρχοντικών της Ηπειρωτικής Ελλάδας (18ου - αρχών 19ου αι.)», Αθήνα, 1995.
- Ε.Σ.Υ.Ε., «Κατανομή της εκτάσεως της Ελλάδος κατά βασικές κατηγορίες χρήσεως», Αθήνα, 1995.
- Fé d'Ostiani, L., "Watershed Management: a key component of rural development in the Mediterranean region". Watershed Management & Sustainable Development Working Paper N° 4. FAO, 2004.
- Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος, Ν., «Χωρική διαφοροποίηση της ελληνικής γεωργίας με ορίζοντα το 2010», στο Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010, Ναπολέον Μαραβέγιας (επιμέλεια), Εκδόσεις Παπαζήση, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα: σελ.245-292, 1999.
- Μαμμόπουλος, Α., «Λαϊκή Αρχιτεκτονική: Ηπειρώτες μάστοροι και γεφύρια». Βιβλιοθήκη Ηπειρωτικής Εταιρίας Αθηνών. Αθήνα, 1973.
- Μαντάς, Σ., «Τα Ηπειρώτικα γεφύρια», Αθήνα, 1985.
- Μαντάς, Σ., «Το γεφύρι και ο Ηπειρώτης», εκδ. Τεχνικές Εκδόσεις. Αθήνα, 1997.
- Μάργαρης, Β., «Κόνιτσα. Τα ξακουστά μαστοροχώρια», Γιάννενα, 2007.
- Μιχαηλίδου, Ε. και Ρόκος, Δ., «Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Βάσης Δεδομένων Μελετών και Ερευνών για Τοπικούς Ευρωπαϊκούς Πολιτισμούς. Μια πρώτη εφαρμογή στην Ήπειρο», 7ο Πανελλήνιο Επιστημονικό Συνέδριο «Προβλήματα Σοσιαλισμού» με θέμα «Το Πρόβλημα του Πολιτισμού στο Σύγχρονο Κόσμο», Χανιά, 20-21 Αυγούστου 2003.
- Μιχελής, Π. Α., «Το ελληνικό λαϊκό σπίτι», εκδ. ΕΜΠ, 1977.

- Μουτσόπουλος, Ν, «Η λαϊκή αρχιτεκτονική της Βέροιας», Εκδ. Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας. Αθήνα, 1967.
- Μουτσόπουλος, Ν, «Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική της Μακεδονίας. 15ος - 19ος αι.», Εκδ. Παρατηρητής. Θεσσαλονίκη, 1993.
- Μπογδανόπουλος, Δ., «Τα κουδαρίτικα». Περιοδικό Ηπειρωτική Εστία. Τόμος 1, τεύχος 7, σ. 685 – 688, 1952.
- Mountain Agenda, “Mountains of the World: Sustainable Development in Mountain Areas: The Need for Adequate Policies and Instruments”. Mountain Agenda group, Centre for Development and Environment (CDE), University of Berne, 2002. http://www.cde.unibe.ch/Research/MA_Pubmed_Re.asp
- Νιτσιάκος, Β., «Οι ορεινές κοινότητες της Βόρειας Πίνδου. Στον απόηχο της μακράς διάρκειας», εκδ. Πλέθρον. Σειρά Λαϊκός πολιτισμός/ τοπικές κοινωνίες. Αθήνα, 1994.
- Πέτρου, Ν., «Δυνατότητες γεωργικής ανάπτυξης της νοτιοανατολικής Ηπείρου», Αγροτικά Χρονικά, τ.14, Αθήνα, 2003.
- Regato, P. and Salman, R., “Mediterranean Mountains in a Changing World: Guidelines for developing action plans”. Malaga, Spain: IUCN Centre for Mediterranean Cooperation. xii+88 pp, 2008. (Επεξεργασία/ Περίληψη/ Κριτική, Αγγελική Γεροντέλη για το ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π.) <http://www.mountainpartnership.org/common/files/pdf/Mediterraneanmountains.pdf>
- Ρόκος, Δ. και Μιχαηλίδου, Ε., «Η συμβολή του Μετσόβιου Κέντρου Διεπιστημονικής Έρευνας (ΜΕ.Κ.Δ.Ε.) του Ε.Μ.Π. και του Ιδρύματος Ανάπτυξης του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. στην Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου», στο 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, Αθήνα σελ 323-354, 2007.
- Ρόκος, Δ., «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου. Προβλήματα, Δυνατότητες και Περιορισμοί», στο 4ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π. «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Ηπείρου», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 23-26 Σεπτεμβρίου 2004. Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εκδοτικός Οίκος Α.Α Λιβάνη, Αθήνα σελ. 93-140, 2007.
- Ρόκος, Δ. (εισαγωγή, επιμέλεια), «Περιβάλλον και Ανάπτυξη, Διαλεκτικές και Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις». Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2005.
- Ρόκος, Δ., «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις ορεινές περιοχές. Θεωρία και πράξη». Πρακτικά 3ου Διεπιστημονικού Διαπανεπιστημιακού Συνεδρίου «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών. Θεωρία και Πράξη», Ε.Μ.Πολυτεχνείο – Δήμος Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου 2001, Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, Μέτσοβο, Επιστημονική Επιμέλεια Καθ. Δ. Ρόκος, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα σελ. 79-140, 2004.
- Ρόκος, Δ., «Από τη «βιώσιμη» ή «αειφόρο» στην αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη», Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα, 2003.
- Τζελέπης, Π., «Λαϊκή Ελληνική Αρχιτεκτονική», Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα, 1997.
- UNEP, “Mountain watch – environmental change and sustainable development in mountains” UNEP-World Conservation Monitoring Centre, Cambridge, 2002. http://www.unep-wcmc.org/mountains/mountain_watch/pdfs/WholeReport.pdf
- UNESCO, “UN Decade of Education for Sustainable Development 2005-2014, International Implementation Scheme DRAFT”, 2005. http://portal.unesco.org/education/en/file_download.php/e13265d9b948898339314b001d91fd01draftFinal+IIS.pdf
- Υπουργείο Εσωτερικών Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, ΚΕΙΜΕΝΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ. ΑΡΧΕΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΓΙΑ

ΤΗ ΝΕΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΠΟΚΕΝΤΡΩΜΕΝΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ «ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΛΛΙΚΡΑΤΗΣ», 2010.
http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297-f516-40ff-a70e-eca84e2ec9b9/program_kallikraths.pdf

Χατζημιχάλη, Α., «Μορφές από τη σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι συντεχνίες - τα Ισνάφια», Αθήνα, 1953.

Χαρίσης, Β., «Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική», Τόμος έκτος, Θεσσαλία - Ήπειρος, Μέτσοβο, σελ. 161 - 224, εκδ. Μέλισσα, 1995.

Χρηστίδης, Β., «Η αρχιτεκτονική του χωριού Κουκούλι Ζαγορίου». Τόμος Α. Οι μαστόροι, σελ. 323 - 349. Αθήνα, 1994.

Database on local mountainous cultures of mountainous areas of Greece and their interrelations and interdependencies with the mountain natural environment

A. Geronteli, Environmentalist, MSc “Environment and Development”, N.T.U.A.

A. Dologlou, Biologist, MSc Environmental Pollution Science

A. Donta, Technical Assistant

St. Giannakopoulou, Phd Candidate, Architect Engineer, MSc “Environment and Development”, N.T.U.A.

I. Galanou, Dr, Natural Sciences, Geologist, MSc Regional Development

D. Rokos, Emeritus Professor N.T.U.A.

Metsovion Interdisciplinary Research Center (M.I.R.C.) of the National Technical University of Athens (N.T.U.A.)

Abstract

This paper presents the creation, continuance and updating of a database regarding “the mountainous areas of Greece, the protection and development of their local cultures and their interactions and interdependencies with mountainous environment”, in the frame of Worth-Living Integrated Development values and principles. This database is a research initiative, drawing on bibliographic and internet sources, aiming at the identification of the natural and socioeconomic reality, cultural elements, traditions, craftsmanship, local environment and biodiversity in every mountain community of Greece. At the same time, this database is a way to investigate the interactions and interdependencies and their changes through time, between natural and human resources, as well as focusing on the problems and needs that occur within these multi-dimensional relationships. The database includes 25 data-fields for each mountainous community/municipality, such as: altitude, permanent population, historic monuments and museums, traditions and festivals, local products, traditional architecture, mountains, water resources, flora and fauna, biodiversity and protected areas, interactions between environment and local cultures, problems and needs etc. In certain fields, such as “traditional architecture”, “geology” and “protected areas”, there is an extended analysis in the form of hyperlink documents. Particularly the fields “interactions between environment and local cultures” and “problems and needs”, depict data which shape and are influenced by the socioeconomic and cultural reality of each area and are under constant change, according to the prevailing circumstances (political, social, economical, environmental).

This project is useful to researchers, students and educators, as a reference for further research, study and thorough examination of the elements, as well as to Local Administrative Authorities, local bodies, expatriate Greek associations, environmental and cultural associations etc. The relevant stakeholders, based on the overall state of the Greek mountainous municipalities, may contribute with their ideas, proposals and actions, to the Worth-Living Integrated Development of vulnerable mountainous areas, through online communication, participation and activation. The database presented in this paper is a dynamic, interdisciplinary, research process, which is going to be gradually filled in and regularly updated. The database is planned to be uploaded at the N.T.U.A. M.I.R.C. website <http://www.ntua.gr/MIRC/> , given the option of comments or remarks, in order to be refined for its users. The Region of Epirus, is already uploaded at the website.